

szombat

2005. június
5765
Sziván
Támmuz

A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület
folyóirata.
Megjelenik évente tízszer.

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár Jáoz-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor
(főszerkesztő)
Gadó János, Novák Attila

Deák Andrea
(szerkesztőségi titkár)
Fritz Éva (pénzügyek)

Állandó külső munkatársak:

Csáki Márton, Peremiczky Szilvia,
Várnai Pál

A megjelenést támogatja:
Ronald S. Lauder Alapítvány,

Nemzeti Kulturális Alapprogram,

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi.

Terjeszti a LAPKER Rt.

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2005. május 18-án.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház,
234-es és 235-ös szoba.
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.com
Címünk az interneten:
http://www.szombat.com

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán.
Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Nyomdai előállítás:
Szikra Lapnyomda Rt.
Felelős vezető:
Matoicsy Miklós vezérigazgató
Internet:
www.szikralapnyomda.hu
E-mail: info@szikralapnyomda.hu

5. oldal

6. oldal

14. oldal

28. oldal

ÁLLÁSPONT

- 4 Novák Attila
Hulló csillagok

HAZAI DOLGAINK

- 5 Gyuresány Ferenc
Elengedtük a kezüket
- 8 Holokauszt Múzeum
A pályázat elbírálása jogsértő volt
(jég)
- 9 „Nehéz év lesz...” (cs.m.)

VILÁG

- 6 **A rivális holokauszt?**
A zsidók és az örmény genocídium
(Seres László)
- 13 „Kósernet” – zsidók a hálón
- 14 Nathan Abrams
Zsidók a pornóiparban
- 18 **Zsidók nyomában Tunéziában**
(Halász Tamás)

MÉDIAKRITIKA

- 10 **Elfogultságok**

IZRAEL

- 20 **Történelmi döntés**
Izrael földje eladó? (Novák Attila)

SZELLEM

- 22 Vári György
Az izoláció ellen

KULTÚRA

- 26 Arnon Grunberg
Hogy áll a háború?
Ciszjordánia
- 28 „Nincs olyan sok hívő
zsidó olvasóm”
Arnon Grunberg holland íróval magyar
fordítója, Wekerle Szabolcs beszélget
- 30 **Áldozat és engesztelés** (Dávid Katalin)
- 32 **A képzelgő zsidó** (Csáki Márton)
- 33 **Mértékkel lázadó** (Csáki Márton)

Hulló csillagok

Nemrég zajlott le a fasizmus ellen aratott győzelem 60. évfordulójának ritualizált moszkvai ünnepe. A gigantikus katonai parádén az ex-Szovjetunió összes unalomig ismert „győzelmi” jelképe, a sarló és a kalapács, a vörös csillag, azaz a szovjet katonai imperializmus ismert attribútumai voltak láthatók. A gyerekkori kötelező ünnepélyek, az előírásos április negyedik, május elsejék és november hetedik hangulatát idézték vissza ezek a moszkvai képek. Az obligát vörös nyakkendőt, a rajvezető „pajtást”, a párttitkár „elvtársnőt” a tanári karból, az orosz tankönyvet, benne az erdőben sétáló Lenin elvtársról és a vele oly felszabadultan beszélgető, ettől üdvözülten megilletődő kisgyerekekről, a kötelező didaktikus tréninget arról, hogy „felszabadultunk”. Talán soha nem mutatkozott ekkora ellentét a pártállam által verbálisan sulykolt „felszabadulás” és a már korántsem annyira szabad társadalmi környezet között, mint ezeken a „jeles” napokon. Nyomatékkal jól rímelték erre azok a bizonyos, diadalmasan masírozó T-72-es tankok és az ég felé irányított rakéták, világosan és mindenki számára nyilvánvalóan megmutatkozott, hogy 1956 és 1968 után mi vár azokra Kelet-Közép-Európában, akik tényleg szabadnak gondolják magukat.

De az eredeti, nagy történelmi pillanatot nem kéne feledni. 1945. május 8-án von Keitel vezértábornagy, valamint a haditengerészet és a légierő vezetője aláírta a Németország feltétel nélküli megadásáról szóló dokumentumot. Az egyezmény másnap lépett életbe, a Führer április 30-i öngyilkossága után a náci „végső győzelme” még a papíron is szertefoszlott. A kapitulációval azonban nemcsak Németország veresége

vált visszavonhatatlanná, hanem a sztálini Szovjetunió is szabad kezet kapott a jaltai konferencián megnevezett országok lassú vagy gyors megszállására. Európa kettéosztódott, s az erőszakosan demokratizált Nyugat-Németországgal és -Ausztriával ellentétben Kelet-

Európát nem a demokraták gyarmatosították, hanem újabb zsarnokság köszöntött be, bár néhány átmeneti és demokratikus évet adtak még a szovjet megszállók a demokráciáknak. Aztán Kelet-Közép-Európa végleg a szovjet szoldateszka csizmatalpa alá került, hamisított választásokkal, törvénytelen perekkel és kivégzésekkel, a felekezettek, egyházak térdre kényszerítésével, a társadalom megfélemlítésével, a totális állam kiépülésével. *A probléma abban áll, hogy május 9-e pillanatát elhomályosítják a később történetek, ráadásul a posztsovjet vezetés semmilyen felelősséget nem vállal az utána bekövetkező eseményekért, az elhurcoltak pénzügyi és erkölcsi kárpótlásáról pedig szó sem esik.* De mit várjunk attól az országtól, amely nemhogy mások, de a saját lakossága felé sem számolt el, s a Gulag túlélőinek egyetlen öröme az lehetett, hogy megélhették a magát szocialistának nevezett diktatúra bukását. Hogyan ünnepelhetik a béke napját annak a több százezer embernek a túlélői és leszármazottai, akiket „málenkij robotra” hurcoltak el valamelyik kies Gulag-táborba? *Azt hiszem, hogy így, a Vörös téri szovjet katonai imperializmus ünneplésével, sehogy.* Az emlékezet persze ebben is megosztott, a fasizmus zsidó és nem zsidó áldozatai felszabadulást, a többiek „megszabadulást” emlegetnek, vagy pedig mélyen hallgatnak. Anne Applebaum – *A Gulag története* – szerzője, Robert Conquest-et és pár értelmiségit kivéve, egyedül toporgott műve megírásával. A szovjet álla-

mi bűnök eltitkolása ugyanis, a második világháborút meghatározó szövetségi rendszernek köszönhetően, az új, győztes világtrend lényegéhez tartozott, s ehhez a nyugati baloldali értelmiség elvtelensége, társutassága is hozzájárult. *Ha a szovjet bűnöket feszegette valaki, könnyen azzal a váddal találkozhatott, hogy helyesli a másik totalitárius rendszer, a náciizmus bűneit.* Pedig csak arról van szó, hogy be kéne ismereni, a náciizmus bűnei társadalmi közkinccsé tételének nem tett jót, hogy – legalábbis Kelet-Közép-Európában – egy másik diktatúra szűrőjén keresztül épült be az emlékezetbe. A szovjet ideológia támasza volt sokáig a hivatalos antifasizmus, miközben a nem kommunista ellenállási mozgalmakat (is) retusálták a történetírásból. Ugyanakkor a zsidók lelkes hívei lettek ennek a sajátos eljárásnak, hiszen a többség az életét köszönhette a Vörös Hadseregnek. *E lap szerkesztői sem élnének, ha a Vörös Hadsereg nem vonul be Magyarországra, illetve nem szabadít fel lengyelországi és ausztriai lágereket. Ám e tény nem feledtetheti velünk, hogy mások szovjet lágerekben szenvedtek, katonai „visszacsapásként” szovjet katonák erőszakolták meg őket, s a Szovjetunió nem a zsidóság kedvéért vonult be Magyarországra. S hogy angol, amerikai csapatok hasonlóan jelentős szerepet játszottak a náciizmus legyőzésében. Amikor tehát a lágerek felszabadulására emlékezünk, nem feledkezhetünk meg a sztálinizmus milliányi áldozatáról sem, akiknek máig adósa Oroszország.* Ha valaki esetleg azzal érvelne, hogy „csak” a szokásos háborús túlkapásokról, a Szovjetunió német–magyar (plusz román etc.) megtámadásának következményeiről van szó, megkérdezhetjük, ugyan mit tehettek a Szovjetunió megtámadásáról és a holokausztról azok a magyar civil százezrek, akiket szovjet táborokba hurcoltak el?! Ha az európai holokauszt túlélői – egyébként joggal – azt kérdezik, miért nem tiltakozott anno a magyar társadalom a deportálások el-

len, megkérdezhetnék maguktól az is, miért nem tiltakozott később ugyanezen társadalom, és soraiban a zsidóság, a kitelepítések ellen – amelyek egyébként zsidókat is érintettek. A totalitárius ideológiák elítélése mellett perszonalizálni kell a szenvedést, hogy kiemeljük a történeteket a zsidó-nem zsidó „ki szenvedett többet vagy kevesebbet” etnikai csoport-versenyfutás témaköréből. Ezért a kérdés inkább úgy tehető fel, hogy mi valamennyien miért nézzük tétlenül a megalázást és a kiszolgáltatottságot? Miért nem próbálunk segíteni a nyomorultakon, szenvedőkön és elesetteken? Ha zsidókon, ha nem, ha cigányokon, ha nem, ha svábokon, ha nem. Vagy akár csak a „többséget” alkotó magyar polgárokon. Akiket megtipornak, ám akik végül fölemeltek. S akiknek a hátán próbálnak immár több évtizede – inkább baloldalon – „forradalmat” csinálni. S akiket szintén kollektíve próbálnak meg- és elítélni, megkülönböztetni, olykor likvidálni, inkább a jobboldalról. A következményeket mind a két esetben jól ismerjük.

Talán annak a késő tavaszi napnak is akkor tennénk a legtöbbet, ha a becsületet visszaállíthatnánk. Ám ez csak akkor lehetséges, ha nem a Szovjetunió győzelmét, hanem a háború végét ünnepelehetnénk. Azt is hozzá kell tennünk, hogy bár az a nap az utolsó klasszikus világháború végét és a náciizmus bukását jelentette, de semmiképpen sem az elnyomás megszűnését. Pillanatnyi szélcsend volt egy gyalázatos világban.

Novák Attila

*Független, kiegyensúlyozott,
jó megjelenésű, határozott bölgy
vagyok (33/172/58).*

*Közgazdászként, irányító
tevékenységet végzek.*

*Megálmodott társammal
– érzelmi, értelmi síkon –
közös életet kívánok építeni.*

*Legfontosabb számomra
a hagyományos értékek őrzése,
a családalapítás, a közös célok
együttes megvalósítása.*

*Válaszlevelét
a SZOMBAT Szerkesztőségébe
(1065 Budapest, Révay u. 16.)
kérem - CSALÁD jelígre.*

GYURCSÁNY FERENC

Elengedtük a kezüket

Elengedtük a kezüket. Nem voltunk hozzá elég bátrak, és nem voltunk hozzá elég erősek, hogy megtartsuk, és közöttünk tartjuk őket. Engedtük, hogy a gonosz erősebb legyen, mint mi. Engedtük ma-

gyarként, engedték szlovákként, engedték csehként, engedték európaiként. Tisztelt emlékező közönség! Az antikvitásban született és a reneszánszban felvilágosodását, nagyszerű tündöklését élő Európa a XX. századra bemocskolta magát. Engedte, hogy legszebb álmai bemocskolódjanak. Engedte, hogy ne a jóra valósság, ne a tisztesség, hanem az előítélet borzalma írja a történelmet. Nem mások tették, mi tettük: emberek, akik olyanok, mint mi. Emberek, akiknek nem volt erejük ellenállni a kísértésnek, bár teheték volna, és nem tették. Közemberek és névtelenek milliói engedték, hogy megtörténjen. Voltak kormányok, köztük magyar kormányok, amelyek nem úgy gondolták, hogy legszentebb feladatuk, első számú kötelességük megvédeni valamennyi polgárt – és ha jön a gonosz, akkor legfeljebb ma-

gukat ajánlani a sors kegyelmébe –, mert elárulták saját polgáraikat, veszni hagyták őket. Veszni hagyták a semmiért. Nem mások tették, mi tettük: emberek, akik olyanok, mint mi.

A résztvevők és a visszaemlékezők írják: „Minket június 5-én vittek el. Ott ültünk a síneken és vártunk egy vonatra. Egy férfi azt mondta, rossz vége lesz ennek. Nem akartuk elhinni, azt mondtuk, hogy rosszindulatú.” Egy másik asszony visszaemlékezése pedig így szól: „Hőség van, nincs levegőnk, nincs vizünk. Éhesek vagyunk, de nem tudunk enni, csak inni, csak inni akarunk. Vágyakozva mondtam, hogy csak még egyszer szeretnék annyi vizet látni, amennyit kívánok.” Végül harmadikként hadd meséljek valakiről, akinek az édesapja, mielőtt megérkeztek Auschwitzba, kijelentette, hogy innen bizony élve nem kerülnek vissza Magyarországra. Erre azt mondta a felesége: „A mi Istenünk nem fogja ezt megengedni!” Ennek a szegény asszonynak a fia életben maradt. Talán ismerik, itt él közöttünk. Visszaemlékezve azt mondta a fiú: „Szegény anyám úgy ment be a gázba, hogy a mi Istenünk meg fogja védeni!”

Vagy nem látott, vagy nem vett bennünket észre az Istenünk, vagy azt mondta, hogy akkor nézzük meg, mire mész te magad a felelősségeddel. Mi pedig erre mentünk ezzel a felelősséggel. Ezt tettük. Egyszerű dolgokról szóltak ezek az emberek, a reményről, hogy mégsem fog megtörténni. A vízről, ami természetes esetben csak a szomjat oltja, de itt maga volt az élet. És az Istenbe vetett hitről, hogy mégiscsak jók vagyunk, és majd a mi Istenünk megóv bennünket. Ennyi történt. Az a gyász, ami bennünket összeköt, valamennyi magyar gyásza. Ez a gyász, mert engedték, hogy elmenjenek emberek, mert magyarként is zsidók voltak, cigányok voltak, csak a

A holokauszt emléknapja alkalmából elmondott miniszterelnöki beszéd az auschwitzi „Élet menete” ünnepségen

jó ég tudja, hogy még hányfélék voltak. Azt tudom önöknek mondani, hölgyeim és uraim, hogy a magyar kormányoknak egyszer és mindenkorra, az örökkévalóságig terjedő kötelessége, hogy megértsek és megtanulják: nem lehet megbékelni a gyűlölettel. Nem lehet megengedni, hogy a gyűlölet mozgassa a körülöttünk lévő világot. Nem lehet megengedni, hogy származás, vallás, meggyőződés, kulturális vagy másfajta identitás alapján különbséget tegyünk ember és ember között. Hogy az a közös felelősség, amely összetart bennünket, egyszerű embereket, akik szeretnek és kívánnak, akik féltékenyek, erősek és gyengék, ne legyen erősebb, mint az a különbség, amitől, hála Istennek, mások és mások vagyunk, Istennek, sorsnak, világnak teremtményei. Megismételhetetlenek egyéniségünkben, de egyformák emberségünkben.

Kertész Imre, a Nobel-díjas magyar író azt írta egy helyütt: „A túlélőknek bele kell törődniük: a korral mindinkább gyengülő kezükből lassacskán kicsúszik Auschwitz. De kié lesz majd?” – kérdezi Kertész Imre, majd nagyon gyorsan válaszol is a kérdésére: „Ez nem is kérdés, az új, majd az újabb generációké, amennyiben persze igényt formálnak rá.” De itt látom az új generációt. Itt látok tizen- és huszoneves fiatalokat, akik legfőljebb ha mesékből, szülőik, ismerősök, rokonok meséiből, visszaemlékezésekből, filmekből ismerik mindazt, ami történt, de továbbviszik, és azt kérem tőlük, hogy vigyék is tovább. Meséljék el, meséljék el ők is, hogy ott maradjon nagyon mélyen közöttünk a legborzasztóbb tudás: hogy az ember tud borzasztó is lenni. Mert ha elviszik magukkal, hogyha nem engedik, hogy semmivé váljon, akkor talán ez lehet majd a legerősebb közös immunrendszerünk. Az emlékezet és a tanulság.

Aki Auschwitzot megtagadja, az nem egyszerűen holokauszttagadó, hanem jövőtagadó. Védjük meg ezt a jövőt, védjük meg a gyerekeinket, védjük meg emberségünket. Egy bűnbánó és gyászoló honfitársuk áll most önök előtt, egy túlélő magyar, egy túlélő európai hajt fejet magyarok, európaiak, magyar és európai zsidók előtt. És önök, és a mi szereteteink emléke előtt.

Bocsássanak meg mindnyájunknak. (2005. május 5.)

A rivális holokauszt?

A zsidók és az örmény genocídium

Másfél millió ember – ma már tudjuk, hogy ennyien voltak. Örmény férfiak, nők és gyerekek, akiket az akkori török kormányzat utasítására, de legalábbis egyértelmű jóváhagyásával, tudatosan, szisztematikusan, kifejezetten etnikai tisztogatás céljából, egy 1915 és 1918 közötti, valójában 1922-ig elhúzódó gigantikus pogrom keretében lemészároltak. A nacionalista és rasszista „ifjútörök” tettesekkel szakító államalapító, *Kemal Atatürk* a 20-as évek elején még megkövette az általa tudott 800 ezer áldozatot, ám az utána jövő kormányok máig tagadják a genocídiumot, büntetik azt, aki ezzel próbálkozik, világ- és polgárháborús áldozatoknak tekintve örményeket, törököket.

A probléma az, hogy van egy ország, amely szintén vonakodik hivatalosan, a genfi egyezmény értelmében is népirtásnak nevezni az örmények tragédiáját, és ez egy olyan állam, amelynek pedig jobban kéne tudnia: Izrael.

A világ keveset tanult és sokat felejtett kilencven év alatt. Bár a mostani kerek évfordulón (leginkább a török EU-csatlakozás kapcsán) többször is előkerült a tömeggyilkosság ügye, sem Amerika, sem az EU, sem az egyes európai tagállamok nem képesek kiélezni a helyzetet Ankarával. Amerikában *Ronald Reagan* volt az utolsó elnök, aki nyíltan genocídiumnak nevezte a történeteket, ma, a 90. évfordulón *George W. Bush* az amerikai ör-

mény lobbij legnagyobb erőfeszítése ellenére sem tette meg ezt a „gesztust”, ahogyan előtte Clinton sem – kizárólag azért, hogy ne veszítsék el muzulmán világbeli fontos, nyugatos támogatójukat, a reformokban egyébként példaértékű Törökországot. Az örmények szerint az amerikai zsidó lobbij tevékeny szerepet vállalt abban, hogy a Kongresszus az elmúlt években nem genocídiumként emlékezett meg a történetekről.

Az Európai Parlament 1987-ben a genocídium elismerésére és az áldozatok megkövetésére szólította fel Ankarát – ám az EU az uniós tagságra pályázó országtól hivatalosan nem követeli meg ugyanezt. A török diplomácia élénken protestál és gyakorol nyomást az örményekkel szolidarizálódó parlamentekre (pl. oroszok, franciák, lengyelek), sőt még azt is megtehetette, hogy egy egész német tartomány, Brandenburg történelemkönyveiből kivetette az 1915–22-es eseményeket. A francia konzervatívok megígérték, hogy a török csatlakozás feltételül próbálják szabni a genocídium elismerését, a francia szocialisták pedig megígérték, hogy az ottani holokauszttagadó törvényhez hasonlóan az örmény népirtás tagadását is büntetni fogják – hiába. Októberben az Európai Unió egy hivatalos álláspontját tekintve holokauszttagadó országgal kezdi meg a csatlakozási tárgyalásokat.

Ha az ember azt gondolja, hogy ilyen helyzetben az örmény nép számíthat azon nép szolidaritására, amelynek a múltban van tapasztalata üldözéssel, népirtással, a jelenben pedig napi terrorral – akkor alaposan téved. Izrael, illetve a zsidó diaszpóra,

ezen belül is különösen az amerikai zsidó közösség egy része nem tartja szívügyének az örménykérdés napirenden tartását, s vonakodik nevével nevezni a genocídiumot. Izrael – Amerikához hasonlóan – egyetlen komoly muzulmán geostratégiai szövetségesét kíméli meg a csúnya szótól, a zsidó közösség egy része pedig mintha a holokauszt egyedülállóságát féltené e kis keresztény néppel történetektől. Elfelejtve, hogy Hitler éppen az örmények kiirtására hivatkozott kérkedve, amikor a zsidók kiirtását tervezte. A törökök ma hol azt kommunikálják (az örmények felé), hogy az akkori kormány „zsidó-cionista befolyás” alatt állt, hol azt (a zsidók felé), hogy az örmény hősök több száz zsidót is meggyilkoltak anno. A cél világos: megakadályozni a lehetséges zsidó-örmény szolidaritást.

Örmények és zsidók sorsa sok tekintetben hasonlít egymásra. Környezetük mindkét közösségre elkülönülő, arrogáns, intellektuális, jómódú, kapzsi, törtető, összetartó, világ-összeesküvésre hajlamos népként tekint évszázadok óta, s e két közösséget sújtotta egyedülálló, szisztematikus népirtás a XX. században. Ahol a két csoport ma együtt él, remek a szomszédai viszony (New York, Párizs egyes kerületei), ám a diplomácia meglepően távolságtartó. Jereván és Jeruzsálem hivatalosan elismeri egymást, ám egyikük sem tart fenn követtséget a másik országában – az izraeli nagykövetség Tbiliszből, a grúz fővárosból ruccan át havonta kétszer az örmény fővárosba.

Az izraeli parlamentben utoljára 1994-ben, *Joszi Beilin* külügyminiszter-helyettes szájából hangzott el az, hogy a zsidó állam genocídiumnak tekint a történeteket. Ez azóta sem ismétlődött meg, sőt a máig hivatalosan nevezhető álláspontot *Simon Peresz* külügyminiszter fogalmazta meg 2001-es ankarai látogatásán. Peresz (akit a *Turkish Daily News* azzal idéz, hogy „az örmény vádaskodások értelmetlenek”) a mai török nyilatkozatokkal kísértetiesen egybevágó szavakkal kijelentette: „A történelmi kérdésekkel történészeknek kell foglalkozniuk. (...) Visszautasítjuk, hogy párhuzamot próbáljanak vonni a holokauszt és

az örmény vádak közé. Semmilyen, a holokauszthoz mérhető esemény nem történt. Tragédia, ami az örményekkel történt, de nem genocídium.” Egy évre rá hasonló kijelentést tett a jereváni izraeli nagykövetség is, ami ellen az örmény külügy éles hangú jegyzékben tiltakozott.

2000-ben, a jeruzsálemi örmény közösség megemlékezésén *Joszi Szarid* oktatási miniszter ígéretet tett ugyan arra, hogy „az örmény genocídium hangsúlyos helyet fog elfoglalni” a középiskolák tananyagában, ám ez máig nem történt meg. Izrael Állam függetlenségének 2003-as ünnepségén vi-

szont megeshetett az a diplomáciai botrány, hogy *Naomi Nalbandian* örmény származású izraeli aktivistának – török nyomásra – ki kellett vennie a beszédéből azt az utalást, hogy ő „az örmény genocídium harmadgenerációs túlélőjeként” vesz részt az ünnepségen. (Megdöböntő módon az örmény genocídium egyik legprominensebb tagadója a jeles iszlámszakértő, *Bernard Lewis* professzor, aki szerint a mézárulás nem tudatos népirtási szándékkal történt, hanem az akkori örmény „lázadás” eredménye volt. Szerinte a török kormány „csak” deportálni akarta az örményeket: „Egész Anatóliában voltak gerillaharcok.”)

Szerencsére vannak olyan ismert kutatók, mint *Yehuda Bauer* vagy *Yair Auron*, akik szégyenteljesnek tartják az eddigi izraeli magatartást. Auron azzal érvel, hogy a zsidó állam cinizmusa, „aktív tagadása” megkérdőjelezi a genocídiumról való tu-

dásunkat, és nem a soá egyedülállóságát őrzi, hanem éppenséggel „a holokauszt jelentőségének emlékét gyalázza meg”. Bauer pedig arra emlékeztet, hogy a holokauszt „az eddigi ismereteink szerinti legszélsőségesebb esete volt a genocídiumnak”, de „az ifjútörökök sem véletlenszerűen gyilkolták meg emberek tömegeit: örményeket öltek. (...) Minden genocídium más, de hiba volna eltekinteni a hasonlóságoktól.” *Yehuda Bauer* azt a vitatható kijelentést is megkockáztatja, hogy a holokauszt nem volt „egyedülálló”, mivel ez azt jelentené, hogy ilyesmi soha többé nem történhet meg, zsi-

dókkal, tutsikkal, darfuriakkal, másokkal. Márpedig szerinte „egyszerűen nem igaz. (...) A genocídium fenyegetése ma mindenütt jelen van.”

A zsidó civil társadalom ugyanakkor egyáltalán nem kezeli tabuként az örmények tragédiáját, és magától értetődően von párhuzamot az előbbi esemény és a holokauszt között. Az izraeli média, az amerikai, angol, francia zsidó lapok, website-ok, kutatóközpontok, társadalmi szervezetek napirendjén gyakran szerepel az örmények pusztulása, amelyet magától értetődően neveznek népirtásnak. A *Jad Vasém* Intézet honlapja úgyszintén a holokauszt előzményei között sorolja fel az eseményt.

Seres László

Forrás: Forward, Ha'aretz, The Jerusalem Post, The Jerusalem Report, Turkish Daily News

HOLOKAUSZT MÚZEUM

A pályázat elbírálása jogsértő volt

Döntést hozott a Közbeszerzési Döntőbizottság a Holokauszt Dokumentációs Központ és Emlékhely (közkeletű nevén: a Holokauszt Múzeum) leendő állandó kiállítása ügyében. A döntés helyt adott a

Rajk László nevével fémjelzett Mafilm Szenika panaszának, amely az állandó kiállítás bírálóbizottsága eljárásának inkorrekt voltát kifogásolta. A döntés ellen senki nem fellebbezett. A panaszos a benyújtott dokumentumokhoz csatolta a Szombat májusi számában megjelent cikket, amely betekintést adott a döntési eljárás egyes részleteibe.

A közbeszerzési döntőbizottság harminc oldalnál is nagyobb terjedelmű (és lapzártán-kig nyilvánosságra nem hozott) határozatában számos helyen marasztalta el a pályázatot kiíró és elbíráló programirodát, de új eljárás lefolytatására csupán egy pontban kötelezte: a látogatók tájékozódását szolgáló ún. audio-guide rendszerek terén módosíthatja pályázatát a vesztes Mafilm Szenika. Itt ugyanis a bírálóbizottság a másik pályázónak lehetővé tette, hogy ajánlatát menet közben megváltoztassa, s erről a vetélytársat nem ér-

tesítette. Ugyancsak nem megfelelőnek nyilvánította a Közbeszerzési Döntőbizottság a szakmai zsűri működését, amelynek négy tagja külön-külön értékelte a pályázatokat, de testületként nem funkcionáltak. (E tény a Szombat májusi cikke dokumentálta, s a felperesek ezt terjesztették a döntőbizottság elé.)

A döntés után a programiroda köteles az audio-guide rendszerrel kapcsolatban a Mafilm Szenika számára lehetővé tenni pályázata módosítását. Egyéb kötelezettséget a határozat nem ró a programirodára, így ennek értelmezésétől függ, hogy a számos ponton kifogásolt döntési mechanizmusát mennyiben módosítja – ha egyáltalán szükségét érzi ennek.

A bírálóbizottság két – névtelenül nyilatkozó – tagja úgy tájékoztatott, hogy a Közbeszerzési Döntőbizottság határozatáról csupán a sajtóból értesültek, a programirodától –lapzártán-kig, tehát két héttel a döntés után – nem kaptak tájékoztatást.

Molnár Judit, a programiroda vezetője nem kívánt nyilatkozni, de felhívta a figyelmet az MTI-hez eljuttatott nyilatkozatra. Ebben a Magyar Nemzeti Múzeum közbeszerzési Bizottságának elnöke Szikossy Ferenc történész (a bírálóbizottság tagja) ar-

ról értesíti a nagyközönséget, hogy az ügyben a törvénynek megfelelően döntést fognak hozni. (A Programiroda képviseletében egyébként a Közbeszerzési Döntőbizottság meghallgatásakor és a határozat kihirdetésekor senki sem volt jelen, a bizottság írásban kért választ egyes kérdésekre a felügyeleti szervként működő Nemzeti Múzeumtól, és azokra írásban kapott választ.)

Ács Tamás, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának helyettes államtitkára, a bírálóbizottság tagja – aki e sorok írásakor szabadságon tartózkodott – az Index internetes folyóiratnak május 12-én úgy nyilatkozott, hogy „nincs köze az ügyhöz... ő csak azért ült a testületben, hogy pénzügyi szempontból vizsgálja a beruházást, »az ügy egyéb része nem érdekli«”.

Mint májusi cikkünkben megírtuk, a győztesnek nyilvánított Trifólium Kft. a maga terveiből semmit nem hozott nyilvánosságra. Rajk László úgy tájékoztatott, hogy e terveket – szerzői jogokra hivatkozva – a tárgyaláson sem mutatta be a Trifólium, és csak hosszas küzdelem után nézhetett bele azokba képviselőjük. Egyáltalán nem nyílt módjuk arra, hogy a bírálóbizottság jegyzőkönyveibe betekintsenek.

A Közbeszerzési Döntőbizottság egyáltalán nem foglalkozott az ügy egyik legszomorúbb részével, azzal, hogy a pályázaton indulni kívánó neves angol céget a programiroda formai okokra hivatkozva kizárta – ez ügyben ugyanis senki nem tett panaszt. Május 18-án a Napkelteben Rajk László úgy nyilatkozott, hogy amennyiben az újabb fordulót megnyerik, az angol céget szakértőnek fogják felkérni.

„Nehéz év lesz...”

ABZSH (Budapesti Zsidó Hitközség) május 19-én tartott közgyűlésén a küldöttek szinte ellenszavazat nélkül fogadták el a 2004. évi zárszámadást és a 2005. évi költségvetést. Nehéz esztendőre kell számítani – jelezte Zoltai Gusztáv. Az elmúlt évi költségvetés tervszámait nagyjából sikerült megtartani, a váratlan kiadásokat és hiányokat – ilyen volt a biztonsági szolgálat fenntartása, a Kozma utcai temető új parcellájának megnyitása, a szociális otthon kihasználatlansága miatt csökkentett állami normatíva, vagy a Joint által a népkonyhától megvont ötszázezer dolláros támogatás – ugyancsak előre nem látható, sikeres ingatlanértékesítések kompenzálták.

Megszületett a körzetek új, pontrendszeren alapuló támogatása, amely várhatóan országos szinten, a taghitközségek között eredményez majd heves vitákat. A pontok kiszámításánál ugyanis nemcsak a körzet (vagy taghitközség) ingatlanjainak értékét veszik figyelembe, hanem azt is, milyen gyakorisággal tartanak istentiszteletet, és van-e rabbijuk. Ez utóbbi feltétel több vidéki város számára elérhetetlennek tűnik, bár Fröhlich Róbert azt állította, ha hívják őket, bárhova elmennek. Kálmán Kálmán (Dohány utcai körzet) szerint a BZSH vezetőségében máris eluralkodtak a körzetek érdekérvényesítési törekvései. A helyzet rövid időn belüli megváltoztatására nincs sok remény, noha az előzetes igényeket állítólag figyelembe vették a pontrendszer kidolgozásánál.

A „rendkívül feszített és folyamatos egyeztetést igénylő” költségvetés sem Pesten, sem vidéken nem teszi lehetővé idén az állagmegóvó munkálatok elvégzését, viszont meghatározott pályázati összeg megszerzésére kötelezi a körzeteket – amennyiben ez nem sikerül, mondta Zoltai, a vezetés alkalmatlan. A taghitközségek bevételét tehát – az igen szerény egyszázalékos adófelajánlások

és a kiegészítő állami támogatás mellett – a pályázati pénzek jelentenek, ám a kaposvári Róna László állítása alapján a legtöbb vidéki hitközségnek még internet-hozzáférése sincs.

Többször elhangzott: a BZSH és a Mazsihisz szétválása nem eredményez pluszkiadásokat – ennek ellenére 2005-ben mindenre kevesebb pénz jut. Legkevesebb, amint Fröhlich Róbert panaszkolta, a hitéleti kiadásokra. Heisler András Mazsihisz-elnök, aki beszámolójában szót ejtett az újonnan alakult járnoshalmi, váci és zalaegerszegi hitközségekről, egy másik vidéki véleményt idézett, ami hibáktól hemzsegőnek nevezte ugyan az új rendszert, mégis előrelépésként értékelte.

A UJS (Zsidó Fiatalok Magyarországi Egyesülete) képviselője nehezményezte, hogy a számukra juttatott támogatás összege hétszázezerrel kevesebb a tavalyinál. Zoltai válaszában arra hívta fel a figyelmet, hogy a megszorítások ellenére éppen a hitközségen kívüli szervezetek részére fenntartott pályázati alapokat hagyták érintetlenül, az ifjúság ellenben semmivel nem segíti a Mazsihiszt, ráadásul templomba sem járnak. Számos hozzászóló szerint üres zsebbel nem kellene osztogatni, de legalábbis érdemes volna elszámolási kötelezettséget bevezetni, többen viszont – köztük Heisler András, Engländer Tibor és Feldmájer Péter – éppen ezeknek a nem templomjáró tömegeknek a megszólítását szorgalmazták.

A Mazsihisz közgyűlését Schweitzer József országos főrabbi nyitotta meg, Scheiber Sándor halálának huszadik évfordulója alkalmából elmondott emlékbeszédével. Előtte azonban kitért a Rumbach utcai zsinagóga körül zajló szerencsétlen küzdelemre. Őt követően számos rabbi – pl. Polnauer Sándor vagy Schöner Alfréd – történeti adatokkal igyekezett bizonyítani, hogy a Rumbach-templom mindig is a Pesti Izraelita Hitközséghez, a kongresszusi zsidósághoz tartozott. Weisz Péter a debreceni, magát újabban „történelmi Status quo”-

nak nevező hitközség elöljárója jogtalan névhasználattal vádolta az EMIH*-et, amit a debreceni hitközség alapító okiratának bemutatásával kíván igazolni. A felszólalók egyöntetűen „a magyar hagyományoktól idegen” irányzatként nyilatkoztak az EMIH-ről, ami „mindent tagad és megkérdőjelez”; Polnauer Sándor pedig a magyar zsidóság belügyeibe való súlyos és visszautasítandó beavatkozásnak minősítette, hogy Izrael askenázi főrabijja segítséget nyújtott az EMIH-nek, majd egyenesen azt mondta: „*Elődeinkkel szembeni árulás volna idegeneknek kiadni a templomot.*” Ugyanakkor Polnauer volt az egyetlen, aki reagált a Chabad támasztotta kihívásra: javasolta imakönyvek kiadását, említette a modern közösségszervezés, a felnőtt- és vezetőképzés szükségességét, a vallásos életforma vonzóbbá tételét, valamint azt, hogy a Rumbach utcai épületben hozzák létre a „vallásos zsidó kultúra házát”.

A Mazsihisz vezetősége eredetileg hármas funkciót szánt volna az épületnek. Egyrészt zsinagógaként kívánják hasznosítani, másrészt – a Dohány utcai zsinagóghoz hasonlóan – kulturális események, főleg koncertek helyszínéül szánják. Az épület többi részében található irodahelyiségeket emberjogi, civil és zsidó szervezeteknek adnák ki. A közgyűlés végül csupán az első pontban értett egyet, továbbá abban, hogy a Mazsihisznek mindent meg kell tennie a Rumbach visszaszerzéséért és a felújításhoz szükséges források előteremtéséért. A templom rabbinikus kontroll nélküli kulturális kihasználását Lőwy Tamás találta aggályosnak, miután tanúja volt a Carmina Burana előadásának a miskolci ortodox zsinagógában. (A rabbinak ez ügyben vétőjoguk van.)

A Mazsihisz vezetőségének egy része nagy reményeket fűz a miniszterelnökhöz, aki állítólag ígéretet tett arra, utána néz, miként kaphatná vissza a Mazsihisz a Rumbach-zsinagógát anélkül, hogy cserébe vissza kellene adnia a kanadai nagykövetség épületét. (Korábban éppen a Mazsihisz kérésére született meg a

csereit lehetővé tévő törvényi rendelet.) Feldmájer Péter a cserébe való feltétel nélküli beleegyezést pártolta, mondván, „az utolsó utáni pillanatban vagyunk”. Gyurcsány Ferenc továbbá állítólag kiállításba helyezte a felújítás költségeinek a 2006-os állami költségvetésből való nyolcvan százalékos finanszírozását, amely esetben a Mazsihiszre már csak kétszázmillió forint hárulna. A külföldi érdeklődők közül a svájciak a rekonstrukció fejében a fél épületben Carl Lutz-emlékhelyet szeretnének kialakítani.

A kelet- és közép-európai államok holokauszt-túlélői feleakkora kárpótlást kapnak Németországtól, mint nyugati sorstársaik. A Mazsihisznek a túlélőszervezetekkel együtt, évekkel ezelőtt eljuttatott diplomáciai jegyzéke mostanra hozta meg a várt eredményt: az Európai Unióhoz már csatlakozott országokban lakó túlélők az eddigi 135 euró helyett 175 eurós életjáradékot fognak kapni. Kevesebb eredménnyel kecsegtet az Aranyvonat ügye. Egri Oszkár, a hitközség jogásza beszámolójában hangsúlyozta, minden kárpótlás politikai szándék függvénye, így az Egyesült Államok készsége addig terjed, hogy a 250 millió dolláros követelésből 25 milliót ismerjen el jogosnak. Ennek, Braham professzor adatait alapul véve, huszonkét százalékát kapná Magyarország – az izraeli magyar túlélők szervezete Magyarország javára lemondott a maga tíz százalékáról –, ám azt is öt év alatt, a Claims Conference közreműködésével. A pénzt a túlélőszervezetek vezetőiből delegált kuratórium kezelné, és kizárólag holokauszt-túlélőkre lehetne fordítani. A vezetőség kérése az volt, hogy senki ne pereskedjen a nevetséges összegű egyéni kárpótlásért, hanem használják fel közösségi célokra, például a szegedi és a pesti szociális otthonok felújítására, a gyógyszerellátás és az otthoni ápolás fejlesztésére. Az egyik túlélőszervezet képviselője cáfolta, hogy ebbe előzetesen beleegyeztek volna, Egri szerint azonban csak az aláírás után kezdtek hangoztatni eltérő véleményüket.

cs.m.

* A Chabad Lubavics mozgalom által alapított önálló egyház, amelynek neve „Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (Status quo ante)”.

Elfogultságok

Sayfo Omar, a *Magyar Demokrata* szerzője úgy döntött, hogy görcső alá veszi a kereszténység közel-keleti helyzetét. Természetesen esze ágában sincs vizsgálni a muzulmán országokban (hiszen a kép nem lenne túl biztató), az egyetlen közel-keleti ország, amely ebből a szempontból érdeklí, Izrael (*A Szentföld üldözöttjei – Az izraeli politika lassan elűzi a keresztényeket Palesztinából* – május 11.). Természetesen Sayfo Omar nem habozik felsorolni az izraeli üldözések bizonyítékait. Az egész írást, amely hemzseg a tévedésektől, kihagyásoktól, fölösleges végig elemezni, csak néhány különösen érdekes részt ragadnánk ki.

„Valaha az izraeliek által elfoglalt területeknek 34 százaléka keresztény tulajdonban volt, ez is mutatja, hogy a közösségek egykor milyen jólétben éltek. Mára ennek a jólétnek nyoma sem maradt. A második intifáda alatt a turisták elmaradásával, a zömében idegenforgalomból élő keresztények sora vesztették el megélhetésüket, így sokuk az emigráció mellett döntött és dönt a mai napig.”

Jóteknő homályban marad, hogy ezt a palesztinok maguknak köszönhetik. Amikor kirobbantották a második intifádát, illetett volna tudni, hogy ennek következtében elmaradnak majd a turisztikai bevételek. Ezt Izraelre kennei elég nyakatekert következtetés, mert – ha nem is ekkora mértékben –, de Izraelt is súlyosan érintette a bevételek kiesése.

„A drasztikus népességcsökkenés leginkább Jézus szülővárosában, Betlehemben szembetűnő, ahol a keresztények harmincöt évvel ezelőtti 95 százalékos aránya 15 százalékra fogyatkozott. A határvonalakkal elszeparált zónákra osztott város lakóira nehezedő izraeli nyomás igen nagy. Bár az izraeli csapatok formálisan 1995-ben

kivonultak a szent városból, máig ellenőrzésük alatt tartják a telefonhálózatot, áramszolgáltatást, a Közel-Keleten mindennél fontosabb vízforrásokat, a város lakói pedig kizárólag engedéllyel utazhatnak Jeruzsálembe. Nem csoda hát, hogy napjainkra több mint 40 ezer betlehemi keresztény család költözött Dél-Amerikába.”

1995 és 2000 között kizárólagos palesztin felügyelet alatt állt a város, a lakosság azóta csökkent óriási mértékben, és sokan izraeli területekre költöztek. Ha az izraeli megszállás az oka 40 000 család elköltözésének, akkor miért nem 1995 előtt menekültek el? Talán azért, mert a palesztin hatóság az, amely 1995 óta szisztematikusan üldözi a helyi keresztényeket. Az izlamista szélsőségesek betörnek a keresztény üzletek kirakatait, inzultálják a keresztény nőket, és több családot is áttérésre kényszerítettek.

„A palesztin keresztények ugyanis nem illenek bele a szélsőséges cionisták koncepciójába, akik a befolyásuk alatt álló médiumokon keresztül arról kívánják meggyőzni a fejlett világot, hogy az arab világ nem más, mint sötét arcú, barbár vallást követő ember-szabásúakból álló csűrhe, akik ellen a Nyugatnak nemhogy joga, de kötelessége fellépnie.”

A helyzet bizony éppen fordított. Izraelnek nagyon is szüksége van a keresztények jóindulatára, mert ellenéségből így is túl sok van. Sayfo Omarnak el kellene döntenie, hogy ördögien ravasz embereknek képzeli az izraelieket, vagy komplett idiótáknak. Ellenben a muszlim szélsőségesek érdeke, hogy minél több embert Izrael ellen fordítsanak. Már az 1950-es évek elején is, amikor Izrael kiegyezett volna a keresztény palesztinokkal, muszlim szélsőségesek végezték ki a keresztény vezetőket, nehogy a meg egyezés létrejöhessen. A megfélemlítés politikája azóta is működik.

„A fejlett világban alig akadnak olyanok, akik hallottak volna arról,

hogy az izraeli szélsőségesek még a leghszentebb palesztinai keresztény kegyhelyeket sem tisztelik. 1948-tól napjainkig több ízben értek támadások keresztény szent helyeket. 1948. május 7-én cionista erők elfoglalták a Sion-hegyi Benedicte kolostort, és onnan lőtték a közelben lévő Örmény Ortodox patriarchát.”

Az említett esemény interpretálásából csak a névelők használata nem tévedés. Az örmény ortodox patriarchát (vagy inkább patriarchátust) senki sem lőtte, csak a harcok célkeresztjébe került, ahogy még számtalan szent hely a különféle háborúkban. Ellenben József sírjának lerombolása 2000 őszén, illetve 1948–1967 között a Hulda zsinagóga lerombolása, a zsidó sírok meggyalázása (a sírköveket útépitéshez használták a jordániai hatóságok), a zsidó szent helyek látogatásának megakadályozása valós események, és nem harci cselekmények közepette következtek be. Igaz, ebben az esetben zsidó szent helyek kerültek veszélybe, muszlimok cselekményei által, így érdemtelenek szerzőnk fi-gyelmére.

„2002 áprilisában 200 muzulmán palesztin keresett menedéket a betlehemi Jézus születése templomban az izraeli lövedékek elől. Az izraeli médiumok a világ szimpátiája elnyerése érdekében azt állították, hogy az emberek túsul ejtették a bent tartózkodó papokat. Később ezt a jeruzsálemi ortodox egyház szóvivője cáfolta, mondván, ők maguk ajánlottak fel menedéket a muszlim férfiaknak, akikre egyébként a halál várt volna. Később az izraeli osztagok ostrom alá vették a szent helyet, amihez hasonlóra a történelem kezdete óta nem volt példa.”

Az ostrom az ellenség megtámadását és/vagy kiéheztetését jelenti. Ezzel szemben az izraeli katonák nem támadták meg a templomot, és élelemmel látták el a bent lévöket. A különféle felekezetek szerzetesei pedig korántsem voltak egységesek abban, hogy valóban annyira önként ajánlottak volna menedéket. Több szerzetes ennek az ellenkezőjét állította, vagyis azt, hogy a körözött terroristák betörték a templomba, és fegyvereikkel adtak nyomatókat „szállásigényüknek”. A szóvivő aligha mondhatott volna

mást, hiszen tekintettel kell lennie az arab országokban élő keresztényekre is. Ami mindennél beszédesebb: a szerzetesek később az izraeli katonákat kérték meg, hogy hatástalanítsák a felhalmozott robbanószerkezeteket. Az Izrael-barátnak aligha nevezhető BBC kamerái megszenteltelté oltárokat vettek fel, és a templomot újra kellett szentelni.

Ennyit ízelítőül, a szerző talán érzi, hogy a muzulmán országokban nem túl jó kereszténynek lenni (gondoljunk csak az utóbbi időben a keresztények ellen elkövetett bejrúti támadásokra), és ez érvényes a palesztin területekre is. Egy palesztin keresztény nemrégiben borúlátóan nyilatkozott arról, hogy mi vár rájuk a palesztin állam megszületése után: „A szent szövetség a cionista ellenség ellen véget ér. Az lesz a számlák kiegyenlítésének ideje. Ugyanolyan alávetettek leszünk, mint libanoni testvéreink, vagy a koptok Egyiptomban. Elszomorít, hogy ezt kell mondanom, de az izraeli törvények védenek minket.”

*

Tamás Gáspár Miklós a kommunizmus kereszties lovagjaként élezi pennáját az „imperialista Amerika” ellen. Az ÉS-ben megjelent tekintélyes terjedelmű írásában foglalkozik a baloldallal, a magyar szociáldemokráciával, némi közgazdaságtannal, a világ állapotának romlásáért és rémes helyzetéért természetesen Busht és Amerikát teszi felelőssé, és tesz néhány hajmeresztő megállapítást (*Isten hozta, Mr. Bush*, április 22.):

„Gyurcsány Ferenc, a Magyar Köztársaság szocialista miniszterelnöke nemrégiben meglátogatta az Irak elleni törvénytelen agresszióban részt vevő magyar honvédkülönményt. Az agresszor egyik ottani katonai támaszpontján lefénnyképezte magát hadügyminiszterének és katonáinak társaságában, fején rohamsisakkal, kezében géppisztollyal, golyóálló mellényben. Ez a kép felejthetetlen. És megbocsáthatatlan. A magyarországi miniszterelnök evvel a fölvétellel nyersen és keményen kifejezte, hogy mi, megszállók, mit csinálunk a Tigris és az Eufrátesz közén. Ölink.”

Hatásos indítás, csak kicsit fals. A magyar katonák ugyanis eddig egy embert sem öltek meg, még önvédelemből sem, és bár láthatólag TGM-nek minimális katonai tapasztalata sincs, annyit tudhatna, hogy a magyar kontingens nem harcoló alakulat volt. És bizony egy jól sikerült zsurnalisztikai fogás kedvéért sem illik leírni erősen csúsztatású mondatokat.

„(...) szembehelyezkedve – ismét – 1848 és 1956 akarataival. A trianoni és a párizsi béke tanulságával. No meg a magyarországi és európai közvéleménnyel. Már megint bemocskolódik hazánk neve, már megint részt veszünk idegen ország lerohanásában (és Afganisztán indokolatlan megszállásában) múltó politikai előnyök délibábjáért. Már megint – mint annyiszor – szomszédainkkal vetélkedünk a patrónus nagyhatalmak kegyéért. Ha a NATO-tagság ezt a katasztrófális versengést lehetővé teszi, sőt: kikényszeríti, akkor a NATO-tagság káros a nemzeti érdekre nézve, és föl kell hagyni vele.”

A legújabb divat európai körökben lépten-nyomon a közvélemény akaratára hivatkozni. Legutóbb a lepantói győző, Don Juan de Austria méltatlan utóda, Zapatero spanyol miniszterelnök jelentette ki, hogy ő mindig követi hű népe akaratát. Lehet, hogy népszerűtlen dolog elismerni, de a közvélemény véleménye nem lehet mérvadó valaminek a helyességét illetően, és bizony egy államférfinak néha szembe kell mennie a népakarattal. Néhány éve ezt még TGM is tudta – mára úgy tűnik, elfelejtette.

„A legnépszerűbb és leghatásosabb médiák az iraki ügyet letudták a választások megrendezésével, mintha a választások kimerítenék a demokrácia fogalmát – ami természetesen nevetséges. Arról sem esik sok szó, hogy az iraki választások annak a pártszövetségnek a győzelmét hozták, amely követeli a megszállók záros határidőn belüli távozását. Az iraki közvélemény 92 százaléka megszállóknak tartja a »fölszabadítókat«. Szaddám ellenfelei és a bevezetés előtt álló teokráciától tartó világiak is ellenzik a külföldi csapatok jelenlétét. S mindenki ellenzi a neokonzervatív szabadpiaci paradicsomot, amelyet Bremer nagykövet (a

korábbi amerikai helytartó) törvényei és rendeletei (a mai Irak de facto alkotmánya) teremtettek meg.”

A TGM által hiányolt tényről bizony sok szó esett, az a bökkenő, hogy a nyertes pártszövetség szerint egyelőre szükség van az amerikai jelenlétre – azt nem akarják, hogy ez a jelenlét végleges vagy elhúzódó legyen. Ami jelentős különbség.

A legszebb azonban a 15. számú lábjegyzet, amelyben TGM egy meglehetősen kétséges értékű (és a nyíltan elfogult BBC által vetített) sorozat alapján kijelenti:

„A BBC híres sorozatából azt is tudjuk, hogy az al-Kaida fikció, a médiából »ismert« alakjában soha nem létezett.”

No igen – és abban a formában, ahogy a „médiából ismert”, nem létezett a Reich sem, a Szovjetunió sem. Azokat is csak Amerika találta ki mint ellenségképet. Mert az említett sorozat

nem kevesebbet állít, mint hogy igaz, hogy vannak merényletek, igaz, hogy Oszama pénzeli ezeket, de al-Kaida nincs, „ebben a formában” az amerikai kormányzat találta ki – mint ha elvi szempontból nem volna mind egy, hogy egy központilag felügyelt szervezetről, vagy lazán összefüggő hálózatokról van szó, ha egy az ideológia, egy a mögötte álló pénzeszsák. Ennek csakis gyakorlati szempontból van jelentősége, és a BBC sorozata semmit nem mondott, csak átfogalmazott néhány dolgot, köré szőtte azt a mítoszt, hogy az egészet Amerika találta ki – és lám, ez sokaknak elég is.

34. számú lábjegyzetében pedig előkerül a régi babona is, amelyről valamiért nem lehet TGM-t leszoktatni:

„A közel-keleti politika értelmes megvitatásának akadályja az, hogy Izrael bírálataira azonnal rásütik az »antiszemita« bélyeget, ami persze

nem zárja ki azt, hogy a jobboldali sajtónak az Izraelről szóló írásaiból gyakran (bár nem mindig) sütt a zsidóellenes elfogultság. Ennek következtében az egyik legégetőbb nemzetközi problémáról a magyar(ul) olvasók a hazai sajtóból nem tájékozódhatnak. (Az igen kritikus izraeli baloldal pedig tabu.)”

Számtalanszor leírtuk: Izrael bírálatait nem tartjuk antiszemitzmusnak, kivéve, ha olyan személyektől származik, akik csak Izrael bírálják, munkásságuk a zsidók „rémtetteire” irányul, és Izrael hibáit vagy bűneit zsidó voltának tudják be, miközben az arab rémtettek ellen sosem emelik fel szavukat. Más kritika lehet jogos (ezt el is ismerjük), vagy alaptalan, és ennek gyakran a tudatlanság, a hozzá nem értés az oka. Az izraeli baloldal pedig gyakorlatilag az egyetlen forrása a magyar és a nemzetközi sajtónak egyaránt.

A NEWSWEEK SZELET VETETT ÉS VIHART ARATOTT

16 halálos áldozat, több tucat sebesült, Amerika-ellenes dzsihad meghirdetése, és tömegtüntetések Afganisztántól Egyiptomra és Szaúd-Arábián keresztül Malajziáig és Gázáig. Ez az ára egy „tévedésnek”, jobban mondva az újságírói felelőtlenségnek. A Newsweek amerikai hetilap május 9-én azt állította, hogy a guantanamoi támaszponton kialakított börtönben az örök Koránokat szentségtelenítettek meg, többek között azzal, hogy a mellékhelyiségek padlójára dobták, vagy éppen lehúzták a toaletten az iszlám szent könyveit. Egy hét múlva a lap bevallotta: tévedés történt, egy meg nem alapozott, bizonytalan forrásból származó hírt közöltek. Félő azonban, hogy mindez hiába: a rágalmat könnyű elhítenni (nem véletlenül óv annyira a Tóra a lason harától, azaz a „rossz nyelvtől”, a pletykától, a rágalomtól), és szinte lehetetlen semmissé tenni. A dzsihadot meghirdető afgán klérus, amely a megszenteltelenséget tényként fogadta el, kétkedését fejezte ki, és aligha reménykedhetünk, hogy a felheccelt tömegeket elérte és meggyőzte a cáfolat híre.

Egy ilyen kiélezett helyzetben a tüzzel játszani, nem felmérni annak következményeit, hogy egy alaptalan hír milyen folyamatokat indít el, nemcsak az újságírói etika súlyos megsértése, de azt is bizonyítja, hogy egyes újságíróknak fogalmuk sincs arról a konfliktusról, amiről tanácsokat osztogatnak – mert akkor azzal is tisztában kellett volna lenniük, hogy egy ilyen hírnek milyen lehet a hatása. Ez azonban csak a jéghegy csúcsa. Nem a Newsweek

volt az első tekintélyes lap, amely nyegleségből, felelőtlenségből tragédiát okozott, vagy hamis mítoszt teremtett. A New York Times 2000 októberében egy olyan fényképet közölt, amely – az aláírás szerint – azt ábrázolja, hogy egy izraeli rendőr egy palesztint bántalmaz. A képről kiderült, hogy a vérző fejű fiú egy amerikai zsidó diák, akit a rendőr a támadóitól ment meg. A patinás lapnak azonban hosszas erőfeszítésbe került a helyesbítés – az utolsó oldalon, miközben a fotó a palesztin propaganda egyik fő ütőkártyájává vált. Tom Gross megjegyzi, hogy a nagyhírű lapok is általában Amerika vagy Izrael kárára tévednek, és a véres következményeket szemforgatással vagy ártatlanul széttárt kézzel kommentálják. Ilyen volt a dzsenini mézárálás hírének világgá röpitése (a cáfolat, számtalan áldozat után, csak eldugott hír volt).

A WorldNetDaily.com szerint a muszlim világot más vallások szent helyeinek, szentségeinek meggyalázása nem kavarja fel annyira: József sírjának lerombolása, a zsidó imakönyvek elégetése, a jeruzsálemi Templomhegy zsidó emlékeinek megsemmisítése, a peszachkor elkövetett merénylet, a Születés templomának meggyalázása, a 2000 éves afganisztáni Buddha-szobrok felrobbantása nem váltott ki a muszlim vezetőkben különösebb felháborodást. Tegyük hozzá, a békeaktivistáké, és a nyugati sajtóból sem, ez alól csak a Buddha-szobrok felrobbantása volt kivétel.

Peremiczky Szilvia

„Kósernet” – zsidók a hálón

A magyar-zsidó önreprezentáció legújabb formája virtuális térben zajlik. A vallási közösségek honlapjain kívül olyan portálok is fel-felbukkannak, amelyek célja a kortárs kultúra közvetítése illetve a közösségépítés. Ennek a hogyanját és mi-kéntjét vizsgáljuk két-két honlapon.

A KULTURÁLIS HÁLÓ

„Don't worry be Jewish” – a www.sofar.hu mottója, nem szorul különösebb magyarázatra. (*Bobby McFerrin* örökérvényű dalának párosítása és az internetes valamint az elektronikus-grafikus reprezentáció sarokkövének számító smiley-face-szel amúgy is megérme egy külön elemzést. Kiindulópontnak tessék megnézni a www.smiley.com oldalt!

„Zsidó téma, tuti téma. Egy aranybánya.” – hirdette még egy hete a www.judapest.hu. Azóta, nyilván a korrespondensek számbeli növekedése miatt, váltottak: így lett „Kosher nostra.”

A blog, weblog az internetes kultúra egyik legújabb műfaja. A Webster's Dictionary internetes verziója (www.websters.com) így definiálja: online napló, személyes gondolatok kronologikus megjelenítése egy honlapon. Hozzá kell tennünk, sem a *judapest*, sem a *sofar* nem személyes jellegű. Inkább a magyar zsidóság virtuális napló, csak éppen különböző szemszögből.

Az általunk vizsgált két magyar-zsidó honlap közötti első kontraszt a célközönség meghatározásában és a 'soá versus kortárs' történelmi viszonyában rejlik. *Seres Attila*, a Sófár elnöke így fogalmaz: „A Sófár Egyesület szeretné a harmadik generációs zsidóság (a túlélők

unokái: nagyjából 20-40 éves korosztály) minél szélesebb körének felkelteni az érdeklődését a zsidóság iránt.” Ezzel szemben a (www.judapest.hu) egyik alapító bloggere, *Shadai* azt szeretné, „ha a 'zsidóságról való beszélgetések' az online szférában nemcsak a Holokausztról és a napi izraeli politikáról szólnának. [Várt látogatói azok a] grafomán, debattőr, netcitizen fiatalok (és lélekben fiatalok), akik a kortárs zsidó kultúra útőerén tartják kezüket.”

Mielőtt bármit is megnyitnánk vagy elolvasnánk, ajánljuk megnyitni a web-rádiót/blográdiót. Ilyen ugyanis mindkét lapon van – az már csak e sorok íróinak szerencsétlensége, hogy a Sófár 'Rádió ZS'-je megtagadta számítógépünkkel a kapcsolatfelvételt. Maradt hallgatnivalónak a (www.judapest.hu) blográdiója, kifejezetten reprezentatív képet adva a kortárs zsidó muzsikáról – a haszid reggae-sztár Matisyahutól (www.hasidicreggae.com) a Nirvanát és James Bondot is feldolgozó Sex Mobon www.sexmobmusic.com át a Heeb Magazine (www.heebmagazine.com) márciusi címlapján szereplő Beastie Boys-ig.

Most próbálkozzunk a linkekkel! A Sófár oldalán némileg bajban vagyunk, mert bár nemes a szándék, hogy minden zsidó érdekltségű lap hivatkozását oda-sűrítsék, de ez egyrészt lehetetlen (vagy legalábbis nekik nem sikerült), másrészt kaotikus a sok különböző méretű és színű logo, ráadásul a tematikai csoportosítás sem egyértelmű. Persze így is megtaláljuk, amit kerestünk...

A Judapest egyszerű, átlátható és letisztult. Cserébe viszont a linkelt oldalak nem új ablakban nyílnak meg, így minden olvasás utána nyomogathatjuk a 'vissza' gombot. Ennyit azonban hajlandók vagyunk tűrni, főleg ha épp a barátaink leendő 'jewcy' feliratú bugyijának a színét választjuk ki a www.jewcy.com-on, vagy bar micva

előtt álló öcsénk pólóját a www.whosyourrabbi.com shopban. A blog és a hozzá kapcsolódó linkek legmegfelelőbb minősítése a *radical jewish culture* lehetne, legyen szó zenéről (www.tzadik.com), életmódról (www.szimpla.hu) vagy öltözködésről (www.chosencouture.com) Nagyon szimpatikus!

A SZOCIÁLIS HÁLÓ

Magyarország legnépszerűbb internetes közössége, a WiW (Who is Who?) 2002-es magalakulása óta 90 ezer regisztrált tagra tett szert. A szociális hálózatok kapcsolódási szabályainak alapján szerveződő WiW tagjai leginkább a felsőfokú oktatási intézményekben hallgató budapesti fiatalok közül kerülnek ki, akik ismerősök után kutatva bön-gészhetnek közvetlen ismerőseik ismerősei között. Szkeptikusok a WiW szociális hálózatát a szalvétagyűjtéshez hasonlítják, ahol azonban a csipkés papírkendő helyett a visszaigazolt ismerősök számával büszkélkedhetnek az élelmes kapcsolatgyűjtők. Kisebb kutatómunka során bebizonyosodott, hogy a WiW-en olyanok is léteznek, akik gyűjtő szenvedélyüknek ellenállni képtelennek bizonyulnak, a sok regisztrált láttán vérszemet kapva, vadidegen nevekre kattintgatnak passzióból.

A WiW alapvetően mégsem egy társkereső portál: a virtuális kapcsolatok mögött a valóságban már létező ismeretségek állnak. Megtörtént egyszer, hogy egy regisztrált tag másodfokú ismerősei között bukkant rá 16 évvel korábban elhagyott óvodás kori szerelmére. A WiW felhasználók az oldal üzemeltetői (Gépház) szerint leginkább a ismerőskeresés funkciót használják. Második legnépszerűbb a levelezés, harmadik pedig a fórum, ahol az álláshirdetésektől kezdve, a csocsón keresztül a buliajánlókig min-

denféle topicot meg lehet találni. Az üzemeltetők a portál népszerűségének ellenére mindenképpen el akarják kerülni a WiW kommercializálódását, a multinacionális nagyvállalatok reklámjaival ellenében sokkal inkább preferálják a kulturális eseményeket népszerűsítő hirdetéseket – állították a Gépház tagjai egy 2002-ben készült interjúban. Pár hete a főoldal egy jól észrevehető sarkában az egyik hardver multi hirdetése bukkant fel.

A WiW-vel szemben a Jewish Meeting Point (www.jmpoint.hu) legfőképpen a magyar ajkú zsidók számára fenntartott társkereső portál. A JMP-nek jelenleg valamivel több, mint 2500 regisztrált tagja van, a nők és a férfiak aránya közel egyenlő. A felhasználók túlnyomó része már betöltötte 26. életévét de nem öregebb 49 évesnél. A legtöbben rendelkeznek egyetemi diplomával, Budapesten laknak és semmilyen más zsidó szervezetnek sem tagjai. A többi társkereső portálhoz hasonlóan az adatlapon a külső paramétereink mellett egy rövid önjellemzés is helyet kap és azt is mellékelhetjük, hogy milyen igényeket támasztunk a jövővel szemben. Az újdonsült felhasználó négy partnerségi fokozat közül választhat: kereshet társat, levelezőtársat, útitársat vagy szabadidőpartnert. Ha az újonnan regisztráló hölgyek nem jelzik egyértelműen, hogy pusztán levelezni óhajtanak másokkal, akkor a belépésüket követő első napon átlagosan három házassági ajánlattal lesznek gazdagabbak.

A JMP-re látogatók üzeneteket küldhetnek egymásnak, a fórumon számos zsidó („A zsidó lányok túlságosan változatosak!!!!???”) és nem zsidó („Ha újra születhetnél, akkor nő lennél vagy férfi?”, „feleség”) témájú vitához, beszélgetéshez szólhatnak hozzá. A portál érdekessége az Irány Izrael menüpont, amelyre kattintva különböző bevándorló programokról olvashat a zsidó haza iránt érdeklődők. A WiW-hez hasonlóan a JMP-t is a szolid de ízléses dizájn jellemzi. A JMP üzemeltetői hamarosan új köntösbe bújtatják az oldalt, a szolgáltatások köre is bővülni fog, a béta verzió most áll tesztelés alatt.

Schönberger Manó
Kohn Izidor

NATHAN ABRAMS

Zsidók a pornóiparban

Kevésbé ismert történet a zsidók részvétele a Hollywood lepusztultabb oldalági rokonának tartott pornófilmkészítésben. Talán szeretnénk úgy tenni, mintha az X kategóriás filmek gyártásából nem vették volna ki részüket, holott letagadhatatlan, hogy a világi zsidók aránytalanul nagy számban szálltak be (és közreműködnek ma is) az amerikai szexfilmek előállításában. A zsidó részvétel a pornóiparban régi história, Amerikában vitathatatlanul hozzájárultak ahhoz, hogy egy marginális szubkultúra az amerikai élet fontos részévé váljon.

MALACSÁGKUFÁROK

A zsidó részvétel a pornóiparban két, olykor egymást fedő területre osztható: gyártókra és szereplőkre. Bár a zsidók Amerika összlakosságának csupán két százalékát adják, ennél nagyobb arányú a jelenlétük a pornóiparban. A könyvszakmában az *erotica* műfajra szakosodott kereskedők nagy része az 1890 és 1940 között Németországból bevándorolt zsidók köréből került ki. Jay A. Gertzman, a *Bookleggers and Smuthounds: The Trade in Erotica, 1920–1940* [Könyvcsempészek és malacságkopók: Az erotikakereskedés, 1920–1940] szerzője szerint a zsidók igencsak fontos szerepet játszottak az ún. *gallantiana*-könyvek (disznó vicceket és balladákat tartalmazó kötetek, illetve erotikus regények és klasszikusok), valamint az avantgárd, szexuálisan szókimondó regények, ponyvák és alantas ösztönökre épülő művek terjesztésében.

A háború utáni Amerika leghírhedtebb pornóiparos a bizonyos Reuben Sturman volt, akit „a pornográfia Walt Disneyjeként” emlegettek. Az amerikai igazságügyi minisztérium szerint az 1970-es években az országban fellelhető pornókiadványok nagy része Sturman kezében összpontosult. Az 1924-ben született Sturman Cleveland szegénynegyedében nőtt fel. Eredetileg képregények és más lapok eladásából élt, ám amikor rájött, hogy a szexmagazinok hússzor akkora hasznot hajtanak, mint a képregényfüzetek, pornókiadványokra specializálta magát, és idővel saját kiadványaival és saját értékesítőhálózattal lépett a piacra. Az 1960-as évek végére Sturman egyike volt a legnagyobb szexmagazin-terjesztőknek, és az 1970-es évek végén már mintegy kétszáz, szexkiadványokra specializálódott boltot mondhatott magáénak. Sturman megújította az akkor még népszerű pepeshow-fülkéket (egy aprócska, sötét helyiség, amelyben a néző X kategóriás videókat nézhetett színes tévén, percenként pár centért). Úgy tartják, hogy Sturman nem csupán ellenőrzése alá vonta az ún. „felnőttszórakoztatási” ipart, hanem *ő maga* volt az. Végül adócsalással és más bűncselekmények vádjával bíróság elé került, és börtönben hunyt el 1979-ben. A családi válalkozást fia, David vitte tovább.

Napjaink Sturmanja egy másik clevelandi zsidó, a negyvenhárom éves Steven Hirsch, akit a „pornó David Trumpja” néven is emlegetnek. A ketten közötti kapocs Steve apja, Fred, aki Sturman tőzsdeügynöke és jobbkeze volt. Hirsch az amerikai szexfilmek legnagyobb előállítójának, a pornóvilág Microsoftjaként emlegetett

Vivid Entertainment Groupnak a tulajdonosa. Az ő nevéhez kapcsolódik a modern marketingmódszerek meghonosítása a pornóiparban. A Vivid sokban emlékeztet az 1930/40-es évek hollywoodi stúdióinak rendszerére, különösen ami az exkluzív szerződésekkel odaláncolt pornócsillagokat illeti, akiknek az imázsát Hirsch a saját elképzelései szerint alakítja. A Vivid csoportról nemrég a brit Channel 4 mutatott be egy afféle színpalak mögött forgatott filmet.

RENDES ZSIDÓ FIÚK ÉS LÁNYOK

A zsidók közül került ki az 1970–80-as években forgatott pornófilmek legtöbb férfi szereplője, illetve a pornódívák jelentős része is. A héber bikák doyenje Ron Jeremy. A szakmában csak „sündisznó”-ként ismert Jeremy Amerika (minden értelemben) legnagyobb pornósztárja. Az ötvenegy éves Jeremy felső középosztálybeli családban nevelkedett; mintegy

© Barbara Nitke 1996

ezerhatszáz szexfilmben szerepelt, és száznak a rendezője. Jeremy afféle kultikus alaknak számít Amerikában: zsidó és nem zsidó férfiak egyaránt valamiféle hősként tekintenek rá – ő az az elhízott, szőrös nebbich, aki káprázatos nőket cipel az ágyába. Afféle modern Dávid király, aki Góliát kardját forgatja, egy zsidó szuperkan, aki jócskán túlszárnyalja a zsidó folklór hagyományos hőseit. Nem egy sápkóros talmudtudós. Hírnevét egy nemrég forgatott dokumentumfilm, *A pornósztár: Ron Jeremy legendája* örökölte meg az utókor számára. A leghíresebb zsidó férfi pornósztár lévén, Jeremy csodát tett az amerikai zsidó férfiak lelkével. Az a szerencsés vevő, aki 7,99 angol fontért (beleértve a postaköltséget) magáévá teszi Jeremy nemrég piacra dobott, a „Dúdolás kufirc Ron Jeremyvel” címet viselő CD-jét, meghallgathatja Jeremy kedvenc pornódalait és az „élő legenda” személyesen hozzáfűzött kommentárját. Ahogy a népszerűsítő fülszövegen ol-

Ron Jeremy és Adam Glasser

Jeanna Fine és Nina Hartley

vasható: „Elő a pult alól, és durr bele a fősodorba!”

Seymore Butts (szül. Adam Glasser) tökéletes ellentéte Jeremynek: fiatal, jóképű és izmos. Glasser, a harminckilenc éves New York-i zsidó, 1991-ben nyitotta meg konditermét Los Angelesben. Amikor senki sem jelentkezett, kikölcsozött egy videokamerát, elballagott a közeli sztriptízbarba, kifizette az ott dolgozó egyik hölgyapidíját, a hölgyet elvitte a konditerembe, és filmezni kezdett. A film bődületesen rossz lett, de egy kis *hücpé* és néhány jól elhelyezett névjegykártya csodákra képes: nemsokára megállapodott egy forgalmazóval, és szakmában gyártotta a filmeket. Pár éven belül Seymore Butts magának mondhatta a szexfilmipar egyik legnagyobb forgalmazói hálózatát.

Rövidesen a kézi kamerával forgatott, a spontaneitás látványát keltő és a hanyagolható színvonalú esztétikával jellemezhető ún. *gonzo* filmek királya lett – ma pedig a legismertebb zsidó pornómogul. A Seymore Inc. produkciós cég évente mintegy harminchat filmet dob piacra: semelyik forgatási költsége nem haladja meg a 15 ezer dollárt, de mindegyik tízszer annyit hoz a konyhára. Glasser tizenkét al-

kalmazottja között megtalálható édesanyja és unokatestvére, Stevie (előbbi a cég jó kedélyű könyvelője és egyetlen fiacskája *sadchenje*, utóbbi a szeretetreméltó, ám szélhámuskodó mindenese). Glasser manapság saját *reality show*-val

is büszkélkedhet, egy tízrészes, „Családi vállalkozás” néven futó dokumentumfilmre hajazó szappanopera, amelynek nyitóképein Glasser bár micvójának fotóiban gyönyörködhet a nagyérdemű.

A MEGKERESHETŐ ZSOZSÓ NYOMÁBAN

A zsidók ugyanazért szálltak be a pornóiparba, amiért hitsorsosaik Hollywoodban próbáltak szerencsét. A filmipar legnagyobb vonzerejét az jelentette, hogy befogadta őket. Fiatal iparágról lévén szó, még nem állították fel azokat a korlátokat, amelyek megnehezítették az amerikai élet sok más területére való bejutást. A pornóiparban sem létezett diszkrimináció a zsidók ellen. A XX. század első felében nem kellett különösebben nagy vagyonnal rendelkezni ahhoz, hogy a filmiparban elindulhasson valaki, mivel a mozit múlt divatszeszélynek tartották. A pornófilmek területén sem volt szükség nagyobb beruházásokra. A kanfilmek bemutatásához elegendő volt egy vetítő, egy vászon és néhány szék. Kívül esvén a *status quón* és semmi vesztenivalójuk nem lévén, a zsidók szívesen kísérleteztek mindenféle újdonsággal. Gertz-

man szerint „amikor a zsidók azt tapasztalták, hogy kizárták őket egy-egy iparágból, olyan szakmák felé fordultak, amelyek érzésük szerint előbb-utóbb fejlődésnek indulnak. És – teszi hozzá – a zsidók régóta csiszolgatták a közvetítők tehetségét, hiszen ez olyan szakma, amire joggal büszkék.” A szexfilmek elkészítéséhez olyasvalami kellett, amivel a zsidók bőszéggel rendelkeztek: a *hücepe*. A korai zsidó pornóiparosok zseniket és ambiciózus vállalkozókat dobtak piacra, akik sikerüket szívósságuknak, intelligenciájuknak és mérhetetlen önbizalmuknak köszönhették.

Tagadhatatlan, hogy a pornóiparba bekapcsolódó zsidókat a profitszerzés is hajtotta. A hollywoodi zsidó film-mogulokhoz hasonlóan, akik megte-remtették Amerika álomgyárát, és akik az üres vászonra rávetítették Amerikáról szőtt elképzeléseiket, a pornómogulok is tanúbizonyságát adták, hogy pontosan érzékelik a közízlést. Hogyan is lehet jobban kielégíteni az ábrándokat, képzelgéseket, mint a felnőtt szórakoztatóipar termékeivel? Mint az ADL igazgatója, Abraham H. Foxman megjegyezte, „Azok a zsidók, akik beszálltak a pornóiparba, éppen úgy az amerikai álmat kergették, mint a többiek.”

SZEKULÁRIS SZEX

A filmiparban ügyködő társaikhoz hasonlóan, a pornóiparba beszálló zsidók sem hitközségük képviselőiként tevékenykedtek. Legtöbbjük inkább kulturális, mint vallási értelemben tekinthető zsidónak, és sokuknak csak a neve zsidó, ők maguk teljesen szekulárisak. Az egyik kivétel Richard Pacheco, aki egyszer felvételizett valamelyik rabbiképzőbe. Sturman zsidónak tartotta magát, és bőkezű adományokat juttatott különféle zsidó jótékonyági szervezeteknek. Feltehetően ez az oka annak, hogy alig akad kifejezetten zsidó témájú pornófilm. (Jeremy egyszer megpróbált összetrombitálni pár zsidó pornócsillagot egy kóser pornófilm forgatására.) Az egyik kivétel a *Debbie Duz Dishes*, amelyben Nina Hartley egy „fehérmájú” zsidó háziasszonyt játszik, aki bárkivel hajlandó összefeküdni, aki

becsenget hozzá. A film sikeres volt, pár folytatása is készült, és jelenleg alig-alig megszerezhető – ami talán arra utal, hogy ez egy új, még kiaknázatlan terület. A World Union of Jewish Students honlap egyik szerkesztőségi cikke szerint „több ezerre tehető azok száma, akik kifejezetten zsidó pornográfiát keresnek. A GoTo.com keresőjébe leggyakrabban bepötyögött »zsidó naptár«, »zsidó szinglik«, »zsidó párkeresők« és »zsidó ünnepek« kifejezések után a »zsidó pornó« következik.”

SZEXUÁLIS REBELLISEK

Van-e a várható profiton kívül valami más, mélyebben rejlő lélektani oka annak, hogy a zsidók beszálltak a pornóiparba? A zsidó részvétel az X kategóriás filmek gyártásában kétségkívül valamiféle lázadás is motiválta. A pornográfiát tiltott, tabu volta is vonzóvá tette. Mint egy másik írásomban kifejtettem, a „tréfliség” jelentése kiterjed „a tiltott szexualitás világára, a gójok szexualitására, és az odakalandozókra váró képzelt gyönyörökre”. Hova máshova is fordulhatnának a zsidó férfiak, hogy bájos, buja, bögyös sikszékkel ágyba bújhassanak?¹ Más szóval a pornóalkotásokban valósult meg a katolikus nőkkel való hálás zsidó fantáziája.

Luke Ford ortodox zsidó és pornóipari pletykafészek szerint „a pornográfia a hagyományhű, a Tóra által a zsidóktól megkövetelt engedelmesség és fegyelmezett élet elleni lázadás egyik formája”. És lázadás a (gyakran középosztálybeli) szülők ellen, akik gyermekeiket ügyvédi, orvosi és könyvelői pályára szánják. Az egyik pornószínész, Bobby Astyr megfogalmazásában, „egy »nyasgem« a kisujjukon is brilgyűrűvel flangáló nagybácsik felé, akik gyerekkoromban kimentek a palávert, mert zenész akartam lenni”.

Amikor a vallás befolyása csökkent, és helyébe világi ideológiák léptek, a szabadgondolkodó zsidók, különösen Kaliforniában, a szexet a személyes és politikai felszabadulás egyik módozatának tekintették. Amerika a zsidók által valaha megtapasztalt lehető legszabadabb társadalom volt, és ezt a por-

nóipar növekedése is tükrözte. Azok a zsidó lányok, akik a vásznon kufircoltak, erősen ellentmondtak az „amerikai zsidó királykisasszony” sztereotípiájának. Úgy vélem, hogy ők talán annak az önfelszabadítási ígéretnek a beváltását látták ebben, amit Betty Friedman *A női misztikum* című, 1963-ban megjelent könyvében fejtett ki – emancipálták magukat a háztartás „kényelmes koncentrációs táborából”, és nekivágtak a dél-kaliforniai pornófilmkészletek között elterülő ígéret földjének. Gazdasági és társadalmi szabadságukat láthatták benne: szabad akaratukból váltak ennek az iparnak a napszámosaivá, s nem gazdasági vagy más körülmények kényszerítő hatására. S ha már egyszer nekifeküdtek, akkor megálltak a saját lábukon, mivel a női szereplők általában kétszer annyi gázsiért dolgoznak, mint a férfiak.

SZEXUÁLIS FORRADALMÁROK

Folytatva a forradalmi felforgatás elméletet, a zsidó részvétel a pornóiparban felfogható afféle beintésnek az amerikai WASP (fehér angolszász protestáns)-*establishment* felé. Néhány pornószínész a keresztény Amerika és a világi humanizmus között zajló spirituális csata élharcosának tekintti magát. Ford szerint a zsidó pornószínészek gyakran hengegnek arról, mekkora „öröm számukra, hogy anarchista, szexuális bögyölyökként csipdesik a puritán amerikai böhönécét”. A zsidók részvétele a pornóiparban e szerint az elmélet szerint valójában a keresztény autoritás elleni atavisztikus gyűlöletről táplálkozott, s célja Amerika domináns kultúrájának morális aláaknázása volt. Astyr emlékeiben élénken él, hogyan „kelltet megverekednem vagy éppenséggel menekülőre fognom az iskolában, mert zsidó voltam. Lehet, hogy pornófilmes karrierem nem kis részben egy beintés ezeknek az alakoknak.” Al Goldstein, a *Screw* magazin kiadójának sommás megfogalmazása szerint, „az egyetlen oka annak, hogy mi, zsidók beszálltunk a pornóiparba, nem más, mint hogy úgy véljük: Jézus elhúzhat. A katolicizmus is elhúzhat. Nem hiszünk a tekintélyelvűségben.” Eszerint a pornográfia a ke-

resztény kultúra megerőszkolásának egyik módja, mivel az amerikai főszord szívéig hatol (és feltehetően ugyanazok a WASP-ok fogyasztják), s ezáltal felforgató jellege még inkább kidomborodik. A pornó már nem a kukucskálás „mit látott az inas a kulcslyukon át” műfaját gyarapította, hanem az ábrázolási lehetőségek végső határát feszegette. Az új pozitúrák megjelenítése egyúttal világossá tette azt is, hogy a cél nem csupán a szórakoztatás, hanem a sokkolás is.

Egy lehetséges értelmezés szerint az Amerikába bevándorló zsidók hagyományos forradalmi/radikális energiájukat inkább a szexuális forradalomba, semmint a baloldali politikai küzdelmekbe fojtották. A zsidók éppoly aránytalanul magas számban képviselik magukat a pornóiparban, amilyen kirívóan magas arányban vettek részt a radikális mozgalmakban. A zsidók Amerikában szexuális forradalmárok is voltak. A szexuális felszabadulás irodalmának tetemes része zsidó szerzők tollából került ki. Zsidók álltak élére annak a mozgalomnak, amelyik Amerikát végül arra kényszerítette, hogy egy liberálisabb attitűdöt fogadjon el a szexet illetően. Zsidók alkották az 1960-as évek szexuális forradalmának élcsapatát. Marx, Trockij és Lenin irományai helyett Wilhelm Reich, Herbert Marcuse és Paul Goodman művei váltak a leendő forradalmárok kötelező olvasmányává. Reich központi témái a munka, a szerelem és a szex, Marcuse pedig úgy vélte, hogy a szocialista utópia oly mértékben felszabadítja az egyént, hogy végre kielégítheti szexuális vágyait. Goodman a pornográfia legalizálásának „csodás kulturális következményeiről” értekezett, ami „megnemesíti művészetünket” és „humanizálja szexualitásunkat”. Pacheco az egyik olyan zsidó pornósztár, aki elmélyedt Reichnek abban a művében, melyben összekapcsolta Freudot és Marxot: „Mielőtt első szerepemet megkaptam, elmentem egy X kategóriás film próbajátékára: hajam a seggemig lógott, hónom alól kikandikált Wilhem Reich könyve, a *Szexuális forradalom*, és munkáról, szerelemről és szexről, Reich három alaptéziséről locsogtam.” Dresner rabbi megfogal-

mazásában „a zsidó forradalom több szintéren zajlott”, és ezek egyike volt „a zsidók előkelő helye a szexuális kísérletezés szószólói között”. Mondhatnánk úgy is, hogy a pornósztárszerek olyan emberek, akik a lázadást, az önmegvalósítást és a szexuális szabadságot dicsőítik.

MIT SZÉGYELLÜNK?

A zsidó pornóiparosok és pornósztárszerek szerepét és motivációit taglaló rövid áttekintésem célja az amerikai zsidó populáris kultúra egyik elhanyagolt területének megvilágítása volt, mivel kevesen foglalkoztak ezzel a témával. Az olyan összefoglalók, mint például Howard M. Sachar könyve, *A History of the Jews in America* [A zsidók története Amerikában], tudomást sem vesz a kérdéstről. Bármibe lefogodom, hogy a zsidók Amerikába érkezésének 350. évfordulóját ünneplő események között egyiken sem emlékeztek meg arról, mivel járultak hozzá a zsidók ehhez az iparághoz. Még a viszonylag toleráns *Time Out New York* magazin is túl prűdnek bizonyult ahhoz, hogy a dolgot szóba hozza, bár értesüléseim szerint a tekintélyrombolásáról ismert *Heeb* magazin tervbe vett egy ezzel foglalkozó számot. Ismerve a viszonylag toleráns zsidó álláspontot a szexet illetően, számomra érthetetlen, miért kellene szégyellnünk a zsidók részvételét a pornóiparban. Még ha nem is tetszik különösebben, a zsidók fontos szerepet játszottak ezen a területen, és épp itt az ideje, hogy valaki komolyabban foglalkozzon ezzel.

Seleanu Magdaléna fordítása

* A szerző az amerikai zsidó történelem egyetemi oktatója, jelenleg az aberdeeni egyetemen tanít. Készülő könyve a *Commentary* magazin és a neokonzervatívizmus történetével foglalkozik. Fenti írása a *Jewish Quarterly* 2004. téli számában jelent meg.

² A pornóipar egyik bennfentese szerint „az 1980-as évek férfisztárjai többnyire szekuláris zsidó háttérrel rendelkeztek, míg a pornódívák többségét római katolikus iskolából szalasztották”. A legjellemzőbb pornóipari felállás ezek szerint a zsidó férfiak fantáziájának, azaz a katolikus síksze megkufircolásának kiélését jelentette.

Vette a lapot?

Vegye a lapot!

Vagy fizessen elő –
így olcsóbb és egyszerűbb!

Évi 3900 Ft helyett összesen
3500 Ft-ért tíz alkalommal jut
hozzá a Szombathoz.

Igényeljen csekket telefonon,
vagy e-mailen.

Címünk: 1065 Bp. Révay u. 16.

Telefon 311-6665, 311-9214

E-mail: info@szombat.org

Előfizethet közvetlen

banki átutalással is

a 11709002-20066703 számú
számlaszámon.

Zsidók nyomában Tunéziában

Tunézia szinte egész évben vonzza a turistákat, elő-, utó- és főszezonjában a mi honfitársaink tízezrei is élvezik a legnyitottabbnak tartott észak-afrikai ország szépségeit, kószálnak városai bazárjaiban, napoznak festői strandjain, vagy barárgolnak – nagyrészt szervezett, fakultatív programok keretében – az ország belső területein. Tunézia standard programok sokaságát kínálja, de valódi önmagát nem adja könnyen, hiába oly barátságosak a lakói.

Aki fél elcsatngolni a csoportjától, vagy vesztére a sztyeppére épített, csillogó, de a valódi élet színterétől messzi hotelbe foglal szállást, az legfeljebb az igen drága és tempósan lezavart, fakultatív programok során markol sokat, de keveset fog. Statiszták, műberek, a turistabusz érkezte előtt ripsz-ropsz beöltözött segédszínészek játsszák el neki az autentikumot. Idétlen kalózhajó- meg has táncprogramok során nyer hamis benyomásokat a helyről, ahová érkezett. A turistaparadicsomok bazárjainak főutcáiról letérni nem mervén, csak az agresszív vendégcsalogatás, a visszataszító alkudozás, a ripacskodva extra-profitra dolgozó kereskedők képe marad meg benne. Pedig gyakran elég pár lépést, egy háztömbnyi távolságot megtenni, letérni a turisták útvonalairól, hogy az ember szembesüljön azzal, amiért tulajdonképpen odament.

Tunézia zsidó szempontból legjelentősebb pontja kétségkívül Dzszerba szigete, hol Hara Szigra faluban évente ezrek keresik fel az ősi, római kori alapokra épült El Griba zsinagógát. A szigetről, ahol még két faluban találunk

A tuniszi nagy-zsinagóga

A nabeuli zsinagóga sikátorában

jelentős számú zsidó közösséget, néhány éve a *Szombat* is közölt úti beszámolót, ezért e tájra nem térünk ki, ám íme egy rövid áttekintés az ország egészének zsidó vonatkozású történelmi eseményeiről, tényeiről.

Tunézia a közelmúltig igen jelentős zsidó közösséggel bírt, amely az 1950–70-es évek során rohamos fogyatkozásnak indult. Napjainkban a becslések szerint mindössze kétezeren maradtak, akiknek zöme a fővárosban, Tunisban él. Rajtuk kívül nagyobb, legfeljebb néhány száz fős közösség egyedül a Közép-Kelet jelentős kikötővárosában, Sfaxban (itt működő zsinagógát is találunk), illetve a magyar turisták mekkájának számító Sousse-ban létezik. A fővárosban hajdanán a hatvanötezeret is elérte a zsidók

lélekszáma, arányuk ekkor közel tíz százalékot tett ki.

A karthágói civilizáció szülőföldjén mintegy kétezer-háromszáz éve élnek zsidók. A legősibb időből származik Tunézia kivételes zsidó emléke, a fővároshoz közeli fürdőhelyen, Hammam Liffen feltárt, ezernyolcszáz éves zsinagógarom. Az arab uralom a kezdetekben egyenlő jogokat szavatolt a zsidók számára, így szellemi és gazdasági életük szinte háborítatlanul virágozhatott. A zsidó életet gyökereiben változatta meg a spanyolországi kiűzetés: 1492-től hosszú éveken át érkeztek ide a vallásukhoz ragaszkodók, majd a lelepleződéstől rettező marannusok (akárcsak a muszlim mórok). A XVI. században Itáliából indult meg a tömeges bevándorlás. E csoportot gornimnak (az olaszországi Livorno város neve nyomán) nevezik, míg a „bennszülöttek” tuanszának hívják magukat. A két csoportot számtalan, szinte napjainkig megőrződött eltérés mellett alapvetően az általuk használt nyelv különböztette meg. A közösségek az idők során gyakorlatilag teljesen külön működtek, az újonnan érkezettek saját zsinagógákat emeltek, saját temetőket létesítettek. Az 1574-ben kezdődő, háromszáz éves török uralom idején a zsi-

dóknak módjuk nyílt rá, hogy egyenrangú polgárokként, korlátozás nélkül integrálódjanak a társadalomba. A XIX. század közepén aztán több véres pogrom kezdte beárnyékolni e kedvező viszonyt. A tunéziai zsidók Franciaországba áramlása ekkor, a francia protektorátus létrejöttétől kezdve indult meg, és tart napjainkig. Egyes nagyobb francia városokban, de főként Párizsban népes tuniszi zsidó tömbközösségeket találunk. A francia fővárosban, a híres Pére Lachaise temető környékén, a mára szinte teljesen eltűnt Belleville városrész környékén számtalan tuniszi zsidó kávéházat, fűszerüzletet, hentes fedezhet fel a figyelmes szemlélő. Egyes becslések szerint 1956-ig, a protektorátus időszakának utolsó évéig mintegy harmincötezen vándoroltak ki Franciaországba.

A náci 1942 októberében szállták meg az országot, ám a zsidó közösséghez szerencsére nem nyúltak érdemben. 1943 tavaszán a németek hatalmas véraldozatok árán feladták Tunéziát. A helyi zsidóság a következő évtizedben még megélhette utolsó virágkorát. A háború utáni években lélekszáma meghaladta a százezret, hitéletét zsinagógák és rabbik százai szolgálták.

Szerencsés csillagzatot ígért az a kedvező viszony, melyet a mind erősödő, függetlenségpárti mozgalom és a zsidó közösség egyes körei ápoltak. A karizmatikus Habib Burgiba, az ország évtizedekig regnáló államelnöke bizalmi környezetéhez számos zsidó személyiség tartozott. A Tunéziai Köztársaság 1956-os kikiáltását követően Burgiba közeli harcostársát, a zsidó André Baruche-ot is kormányába emelte. A világpolitikai események igen gyorsan éreztetni kezdték negatív hatásukat. 1967-ben a Kristallnachthoz hasonló pusztítás zajlott a fővárosban a Jom Kippur-i háború idején. Boltok százait rombolták le, meggyalázták a nagy zsinagóga tóráit. A mérsékelt Burgiba nem tudta megfékezni a csőcseléket. 1967-re a zsidó közösség országos szinten huszonháromezerre apadt, a kilencvenes évekre tízezernél is kevesebben lettek, mára, mint említettük, kétezerre (egyes források háromezerre) becsülik lélekszámát.

A minimálisra apadt közösséget és nyomait talán egyedül Dzserbán lehet

könnyűszerrel meglegelni. Izgalmas viszont vadászni apró kis jelekre, amelyek segítségével megpróbálhatjuk elképzelni a tuniszi zsidóság fényes életét. Ennek talán egyetlen valódi maradványa a főváros nagy zsinagógája, melyet könnyen megtalálhatunk, ha térképet kaparintunk a kezünkbe. Tunisz ősi zsidónegyedét elbontották, területének nagy részén ma árnyas parkot találunk. A nagyváros ódon medinája éles ellentétet mutat a francia időkben felhúzott újvárossal. Utóbbiban az európai építészeti stílusok számosára találunk példát, az eklektikától a bauhausig. Szürreális élmény a városi Nemzeti Színház bécsi szecessziós épülete, amelynek homlokzatán pucér nimfácskák lubickolnak felhők közt – ez a látvány egy muszlim országban egyenesen hajmeresztő. Nem messze a teátrumtól a maradék francia katolikus hívek látogatta, neoromán katedrális, illetve a görög ortodox templom sejtet valamit a hajdani tarkaságból. A városba vonattal érkezve, az állomástól az Avenue de Parisson, majd a helyi viszonyok közt feltűnően elegáns Avenue de la Libertén haladunk. A szépségével szívünket rabul ejtő várossal ismerkedve az Avenue de Paris egyik mellékutájában (Rue Eve) pillantjuk meg a rejtőzködő Beth Jacob zsinagógát, melyet az előtte (számárhátíves!) őrbódében strázsáló, a fotósokra allergiás rendőrrel ismerhetünk fel azonnal. Az apró épület homlokzatán Dávid-csillag és héber felirat mutatja funkcióját, melyet, állapotából ítélve, nem gyakorol túl sűrűn. A Libertén, a 43-as szám alatt, egy impozáns mecset közelében áll a nagy zsinagóga (Grande Synagoge), amely kupolás, az art deco és a szecesszió stílusjegyeit viselő, közepes állapotú, látványos épület (az izraeli posta bélyegen is megörökítette), a városban sehol máshol nem láthatóan erős rendőri őrzetben: géppisztolyos közegek védik kordonnal. Arra, hogy használnák, gyakorlatilag semmi nem utal, pedig látogatásunk éppen félünnepre esett, nem sokkal Jom Kippurt követően. Lopva lefényképeztem, majd elvegyültünk az utca forgatagában. Bár olvasmányaimból tudtam, hogy (egykor) hagyományosan zsidó környéken járok, erre semmilyen jel nem utalt. Tuniszban nem könnyű tájékozódni, így nem

sikerült eljutnunk a Nison Pinson rabbi vezette lubavicsi jesivába, amelyben zsinagóga is található. (Az intézmény címe rue de Palestine 73. – hátha valaki több sikerrel jár.) Ugyanebben az utcában működik Tunisz főabbija, Haim Madar, maga a hitközség pedig a rue de Cap Vert-en található.

Nyaralásunk színhelye, a tunéziai fazeasság központjaként ismert Nabeul ennél jóval kevesebb látnivalóval büszkélkedik, melyeket esélyünk se lett volna megtalálni, ha a hosszú vonatúton nem barátkozom össze egy helyi fiatalal, a megindítóan zsidóbarát Ahmeddel. Nabeul, ez a különös város, egy meglehetősen gigantomán turistaparadicsom és egy meghitt szépségű, ódon kisváros bizarr keresztezése, nem adja meg magát könnyen. Az ide vetődő látogató egymaga igen kevés kincsét fedezheti fel, kivált, ha zsidó vonatkozásokra kíváncsi. A városi piactér számárhátíves, hatalmas középületéről, és a közelében álló, két türbeszerű házról például soha nem sejtítené, hogy az egykor jelentős francia közösség mára a felismerhetetlenségig átépített katolikus templomai és kápolnái voltak eredetileg. Nabeulban – ahol a németek elleni legfontosabb hadműveletek zajlottak – a második világháború után tetőzött a zsidók lélekszáma. Ekkor mintegy 1160 fő tartozott a közösséghez. 1976-ban 115-en voltak, napjainkban Ahmed három családról tud. A közösség zöme Franciaországba vándoroltmenekült, akárcsak az a família, amelynek házában Ahmed és népes családja él, az elképesztően zezugos óváros kellős közepén. Kalauzom elmesélte, hogy apja, és kicsi gyerekként még ő maga is „sábeszgojkodott” zsidó szomszédaiknál. A hatvanas évektől felerősödő elvándorlási hullám elsősorban a fiatalabbakat érintette: számos idős ember, a nagyszülők generációja kétségbeesetten kapaszkodott szülőföldjébe, elszakadásra képtelenül, helyben maradt, hogy magányosan, a ritkán visszalátogató rokonok segítségével, Nabeulban élje le utolsó éveit.

„Na, ha olyan okos vagy, mutasd meg, melyik a zsinagóga!” – reccsent rám Ahmed egy sétánk során az egyik óvárosi utcácskában. Körbenéztem a sima falakon, majd bizonytalanul egy hófehér saroképületre mutattam, mely-

nek ablakait égbékre festett rácsokat védte. Bólogatást kaptam, fanyar vigyort, majd közelebb mentünk. Ez, a nagyszinagóga, egyike az egykori hét imahelynek: a nagymecset tőszomszédságában található, négyszáz főt befogadni képes, jelentékeny, történelmi épület. Kapuján lelakatolt rács, amely mögött a por és a szemét mutatja, igen rég léphették át küszöbét. Ahmed – komoly helyismeretről tanúságot téve – ajánlotta, ugorjak fel a két méter magas hűzőablakok rácsáig, megkapaszkodva húzzam fel magam, és akkor biztosan belátok. A látványtól libabőrös lettem: a jellegtelen külsejű épület pompázatos, rendezett állapotúnak tetsző belsőt rejt, gyönyörű, egzotikus szépségű zsinagógai teret. A további imaházakról (úgy mint: a Mordekai Karila, a Gaston Karila, a Jakov Mamou, a Rabbin Hai Guez, az Ephraim Haddad, illetve a Braouma zsinagógák) Ahmed már nem tudott. Gyerekkorából egyetlen derengett még neki, de tudomása szerint azt rég lebontották. A környéken sétáltunkban megtudtam, hogy a medina jelentős részén a zsidók szabadon lakhattak, ám egy részére, amelyet egy harcias muszlim közösség hívei laktak évszázadokig, be se teheték a lábukat. Az óvárosban máig nagy számban fellelhető fürdők nagy részét közösen használták arabok és zsidók. A felfedezett templom közelében, egy szűk utca kopott házának homlokzatán, a második emelet felett egyszerre Dávid-csillagra és a jellegzetes nabeuli kerámiára írott, héber szövegre bukantam. Tovább sétáltunk, hogy megnézzünk egy aprócska, ősrégi, mára lakásként használt mecsetet. Miközben döbbenet bámultam a kupola tövébe szerkesztett, lakásfunkcióra utaló parabolaantennát, Ahmed a mecset mögötti, kopár tér túlsó sarka felé mutatott. „Ott, abban él az egyik zsidó család a háromból. Őket ismerem jól.” A rettentően lekoszlott falú, tágasnak látszó ház egyetlen, felénk néző, kicsi ablakán fény szűrődött ki. Gondoltam, megkérdezem, nem mehetnénk-e be hozzájuk. Aztán visszafogtam magam. Négy napja mutogatja barátságából a várost, amiért rajong. Én meg azt sem mertem neki megmondani: zsidó vagyok.

Halász Tamás

TÖRTÉNELMI DÖNTÉS

Izrael földje eladó?

Az izraeli főállamügyész, Meni Mazuz, a minap törvénytelennek nyilvánította a KKL évtizedek óta követett politikáját, melynek alapján a földjeit kizárólag zsidóknak adja el.

A probléma az, hogy a KKL (Keren Kajemet Lejiszrael – Zsidó Nemzeti Alap) tulajdonában lévő területek több mint fele úgy került a birtokába, hogy kiszajították az 1948-as függetlenségi háború palesztin menekültjeinek földjét.

A KKL a földeket 1949–1950-ben szerezte meg. Ugyanis az akkori miniszterelnök, David Ben-Gurion kezdeményezte, hogy a frissen megszerzett területeket adják oda a ZSNA-nek, hogy minden, a palesztin menekültügyben érkező nemzetközi nyomást megakadályozzanak. Az első tranzakciókat az akkori főállamügyész, Jakov Simson Sapira véleménye ellenére hajtották végre, akinek kétségei voltak az ügylet legalitását illetően.

A földek felvásárlása szünetelt, amikor a KKL kifogyott a pénzből. A „millió tranzakciót” az elmúlt években sokan vizsgálták és kutatták, többek között a Haifa Egyetemen oktató dr. Arnon Golan, a jeruzsálemi Schechter Intézetben tanító dr. Michal Oren, és a Bar-Ilan Egyetem tanára, Yossi Katz professzor.

1961 óta az állam a KKL-földeket az Izraeli Földhivatalon keresztül igazgatta. Mostanáig kizárólag zsidók vehettek részt a KKL-földek eladási

tenderén, ám 2005 elején Meni Mazuz főállamügyész úgy döntött, hogy a földhivatal nem folytathatja tovább politikáját, mert diszkriminálja a nem zsidókat. A Ha'aretz értesülései szerint a KKL és az állam előrehaladott tárgyalásokat folytattak azért, hogy a KKL-t kivonják a földhivatal hatásköre alól, s a KKL saját hatókörében intézhessen az eladásokat. Mazuz a legfelsőbb bírósághoz érkezett számtalan petíció és az államügyészség azon állásfoglalása után döntött, mely szerint a KKL politikáját a legfelsőbb bíróság úgyis diszkvalifikálni fogja.

A KKL-ES KÉK DOBOZ HISTÓRIÁJA

A KKL-t 1901. december 29-én, a Bazelben összeülő V. Cionista Világkongresszus döntése nyomán alapították. Az eredeti cél az volt, hogy pénzt gyűjtsenek a világ zsidóságától azért, hogy földet vegyenek Palesztinában. A KKL százezres nagyságban helyezett el világszerte „kék dobozokat”, hogy abba gyűjtsék össze a pénzt. Nem a KKL volt az egyetlen szervezet, amely pénzt gyűjtött a palesztinai földvásárlásra. Ám az 1936–1939 között lezajló arab fölkelés nyomán más vásárlók – félvén az arabok megtorlásától – felhagytak ezzel. A KKL viszont 350 ezer dunamról – *1 dunam = 0,25 acre, 1 acre (angol hold) = 0,46 hektár vagy 0,703 kat.hold* – 940 ezer dunamra növelte a földjei számát 1948-ra. Az állam létrejötte után – Oren szerint – „a KKL éppen elvesztette létalapját... Az volt az érzésük, hogy elvégezték a piszkos munkát, és többé nincs szükség rájuk. Sokan azt mondták, hogy mivel létrejött az állam, nem helyes az, hogy külföldi zsi-

dók diktálják, mit csináljanak Izraelben. Mások, főleg a jobboldalon, a KKL-t meg akarták szüntetni, mert a Mapai-Munkapárt establishment hatalmi központját látták benne.” Még Ben-Gurion is a megszüntetés mellett foglalt állást, ám egy váratlan esemény megváltoztatta elhatározását.

1948. december 18-án Ben-Gurion Yosef Weitzet, a KKL földosztálya igazgatóját sürgős megbeszélésre hívta magához. Hat nappal korábban ugyanis, az ENSZ közgyűlésén, az izraeli földek helyzetét vizsgálva meghozták az ún. 194-es határozatot, amely szerint „azoknak a menekülteknek, akik vissza akarnak térni otthonaikba és békében kívánnak élni a szomszédaikkal, meg kell engedni, hogy a legkorábbi megvalósítható időpontban megtegyék ezt”. A határozat aggodalommal töltötte el az izraeli vezetőket, hiszen sok menekült jelent volna meg, visszakövetelve tulajdonát.

Abban az időben Izrael kb. 3,5 millió dunam olyan elhagyott földet birtokolt, amely korábban palesztinoké volt. Ben-Gurion azt gondolta, hogy ezek a földek – melyek Izrael területének egyhatodát képezték – nagyon fontosak az állam fennmaradása érdekében. Ám azt is gondolta, hogy a földek egyszerű kisajátítását – válaszként az ENSZ határozatra – provokációnak értelmeznék. Az egyedüli megoldás az volt, hogy amilyen gyorsan csak lehet, zsidó magánkezekbe adják a földeket. A másik megfontolást az képezte, hogy az államnak nem volt pénze, míg a KKL-nek igen. Úgyhogy Ben-Gurion azt mondta Weitznek, hogy a kormány úgy döntött, az „elhagyott földekből” egymillió dunamot elad a KKL-nek, alacsony áron. Izrael állam történetének legnagyobb ingatlan-tranzakciójára egy három nappal későbbi találkozón került rá a „pecsét”. Itt, Ben-Gurionon és Weitzen kívül jelen volt még a KKL főnöke, Avraham Granot, Eliezer Kaplan pénzügyminiszter és a Jewish Agency települési osztályának vezetője, Levi Eshkol.

11 millió izraeli fontért a KKL-é lett kb. egymillió dunam teljes tulajdonjoga, melyek a jeruzsálemi korridoron, a déli, tengerparti körzetekben, a Karmel délkeleti részein és a galili földnyelven helyezkedtek el. A találkozó

Weitz és Granot felvetette az ügylet törvényességének kérdését, ám Ben-Gurion dühös lett, és kijelentette, hogy a két opponáló a brit mandátum terminusaiban gondolkodik, és még mindig nem értették meg azt a sürgős politikai és biztonsági igényt, hogy ezeket a földeket betelepítsék. Weitz és Granot nem elégedtek meg a válasszal, és azt mondták, tartanak attól, hogy az arab tulajdonosok majd beperlik őket. Ekkor ígéretet kaptak arra nézve, hogy az állam megvédi őket

ezektől. A történész Golan megjegyzi: a tranzakció úgy valósult meg, hogy Sapira főállamügyész ellenzte.

KORAI PROBLÉMÁK

„A probléma az volt, hogy az akkori törvény nem tiltotta meg a kormánynak, hogy az eredeti tulajdonosokkal való egyezség hiányában eladják a földeket” – mondja Golan. Ám a probléma megoldódott, a fejlesztési hatóság és a távollévő tulajdon törvénye segítségével. Az első „millió tranzakció” sikerei után a vezetők és a KKL további tranzakciókat terveztek. Ténylegesen kb. negyedmillió további dunam földet transzferáltak a KKL tulajdonába. Praktikus oka az volt ennek – mondja Oren –, hogy a KKL-nek elfogyott a pénze, de a másik ok az volt, hogy „az állam úgy látta, a nemzetközi nyomástól való félelem nem volt olyan megalapozott, amint hitték.”

Yehiel Leket, a KKL igazgatói tanácsának jelenlegi elnöke viszont azt állítja, hogy a területeket az akkori pia-

ci árnak megfelelően vették meg. „Nincs egyetlen olyan dunam sem, melyért ne fizettük volna le az utolsó pennyt.” Golan megjegyzi, hogy a földekért fizetett pénz közelített az akkori piaci értékhez.

AZ IZRAELI TERÜLET KRÉMJE

1960-ban a KKL és az izraeli kormány aláírt egy megállapodást, mely szerint létrehozzák az *Izraeli Földhivatalt*. Az egyezmény szerint a KKL az összes állami földön lévő erdőért viseli a felelősséget, míg a földhivatal magukat a földeket „igazgatja”. Ez az izraeli földek 93 százalékát foglalta magában, beleértve az állami földeket, a KKL-földeket és a fejlesztési hatósághoz tartozó földeket. A fejlesztési hatóságot azért hozták létre, hogy kezeljék azokat a területeket, amelyek 1948 előtt palesztinokéi voltak és nem adtak el a KKL-nek.

A KKL, amely a földek 13 százalékát birtokolja, megkapta a jogot arra, hogy a földhivatal igazgatótanácsa felét a saját embereivel töltsse ki, és a bizottságaiba is az államéhoz egyenlő mértékben delegál tagokat. Az évek során sokan azt mondták, hogy a KKL túl nagy jogot kapott, de olyan értékes területek voltak (és vannak) a birtokában, hogy végül nem foglalkoztak ezekkel a felvetésekkel. Ugyanis szinte az összes KKL-föld az ország közepén és északi részén helyezkedik el, míg az állami földek 60 százaléka a Negevben, a Golan-fennsíkon és az Aravában. Pl. az ország középső vidékein a KKL az állami földek kb. 40 százalékát birtokolja, míg Izrael három legnagyobb városban az általuk birtokolt területek legalább a földek 30 százalékát teszik ki.

Dr. Michal Oren megjegyzi: a fontos területeken a KKL-t biztosították, hogy jobb földeket kap, mint amelyek állami kézen maradnak. „A KKL mindig tudta, hogyan válassza ki a letelepülésre és mezőgazdasági munkára legalkalmasabb területeket, la crème de la crème...Az államnak pedig maradtak a műveletlen és sziklás területek.”

Amiram Barkat cikke (Ha'aretz) alapján

Novák Attila

VÁRI GYÖRGY

Az izoláció ellen

Ezt a szöveget egyéves svédországi ösztöndíjam inspirálta, a stockholmi Paideia Intézet hallgatója voltam. Az intézet szellemsége segített észrevennem és megfogalmaznom, mi az, amitől úgy érzem, hogy a „zsidó reneszánsz”-ról szóló, halkuló új-jongások háttérében egyre láthatóbbá lesz a magyar zsidóság mélysegesen mély válsága, önismeretének majdnem teljes hiánya, bizonytalansága, félelmei.

Két közelmúltbeli esemény adja ennek az írásnak az apropóját, az egyik a Marom zsidó ifjúsági szervezet által kitalált és lebonyolított, Gödör-beli vita, a másik pedig Pécsi Katalinnak a *Szombat* 2005. áprilisi számában megjelenő riportja. Meggyőződésem, hogy a bennük megjelenő problémák nem esetlegesek, egy közösség súlyos válságának tüneteiként, tükröként olvashatók. Mar itt szükségesnek tartom tisztázni, hogy azoknak, akikkel vitatkozom, közösségépítő munkáját nagyra becsülöm, írásom nem személyek elleni támadás, hanem elképzelésekkel folytatott vita.

A GÖDÖR-VITA

A Gödör-vita résztvevői közül némelyekről úgy tűnt, mintha azt gondolnák, hogy a magyar zsidóság egyetlen súlyos és megvitatandó problémája a pár száz fős reformzsidó közösség léte. A vita során jóformán senki nem érezte elsődleges feladatának, hogy saját álláspontját ismertesse, a súlyos szerepté-

Vita a Gödörben. Balról jobbra: Kelemen Katalin, Radnóti Zoltán, Balázs Gábor, Lóczy Tamás, Köves Slomó és Csillag Gábor

vesztésben lévő Lóczy Tamás például profetikus hevülettel jövendölte meg Kelemen Katalin rabbinak és közösségének a Tóra elárulásának súlyos következményeit, ugyanakkor Radnóti Zoltán neológ rabbi beszélgetőtársának, Balázs Gábornak arra a kérdésére, hogy tulajdonképpen mi is volna a neológia sajtószerűsége, mi is ennek a történeti értelemben jól elkülöníthető irányzatnak az aktuális mondanivalója, azt válaszolta, hogy a neológ rabbi ki szeretné szolgálni gyülekezete igényeit, tisztában van azzal, hogy gyülekezete egy szót sem tud a Talmudról, és ezért nem is gondolja, hogy erről kéne beszélnie nekik életük örömteli vagy tragikus fordulópontjain, inkább mond nekik magyarázó pár vigasztaló vagy kedves szót. Radnóti kétségtelen jóindulatában már itt is érezhető némi elitizmus, ha valaki nem ismeri, akkor kár is neki beszélni róla, pedig ugyan mi egyéb lenne egy rabbi feladata, mint tanítani gyülekezetének a Tórát, ami Izrael legfőbb vigasztalójának szavait tartalmazza. Radnóti később az egyik kérdező hozzászólását – ebből a perspektívából persze igencsak érthetően – a tudatlanság kérdésének minősítette, amiből világosan látszik az az előfeltevése, hogy van egy zsidó tudományos arisztokrácia, amely-

nek foglalkoznia kell a Tórával, a többiek pedig jobban teszik, ha nem beszélnek bele. Ez a *talmid haham* feladatával szögesen ellentétes elképzelés, a zsidó hagyománynak tudtommal semmilyen áramlata nem támogatja, még az ezoterikus sem, legalábbis a téma nagy kutatója, Gershom Scholem szerint.

Köves Slomó, a Chabad-haszidizmus szemléletének képviselőjeként és az új-jáalakult Statusquo Ante hitközség rabbijaként egy ízben azt találta mondani, hogy „*ha a reformközösségekben a lányok hordhatnak taliszt, akkor a fiúknak nyilván el kell menniük a mikvébe havonta*”, mintha ők is menstruálnának. Világos, nem? A lányok dolga az, hogy menstruáljanak, szüljenek és fogadják kellőképp megtisztelve a bölcs írástudó alkalmankénti közeledését, a Tórával majd elbabrálgatnak a srácok. Ez a „*vicc*”, túl azon, hogy mérhetetlenül ízléstelen és tanúsága szerint szerzője képtelen egy alapvető társadalomtudományi megkülönböztetést végrehajtva disztinválni a társadalmi és biológiai „nem” közt (*sex és gender*), az ortodoxia álöltözetében a legsötétebb pogányságot csempészte be a beszélgetésbe. Mert vagy értelmetlennek kell tekintenünk Köves mondatát, hiszen melyik biológiai folyamat az, ame-

lyik a menstruáció analógiájára megakadályozhatná a nőt a talisz viselésében vagy a tfilin parancsának végrehajtásában, vagy azt kell gondolnunk, hogy Köves nem tudja vagy el akarja felejtetni, mi a különbség a menstruáció, a biológia törvénye, valamint a kinyilatkoztatott törvények között. Aki ezt a különbséget nem ismeri fel, az azonosítja a természetet a kinyilatkoztatással, vagyis a kinyilatkoztatást eltünteti, tagadja.¹ A mitikus világmagyarázatok a természet jelenségeit azonosítják az istenekkel, az istenek jelen vannak a természetben, míg Isten, a Seregek ura transzcendens, a természet teremtője. Illés próféta arra biztatja a Baál prófétáit, hogy kérjék meg bálványukat, tegyen csodát, függessze fel a természet normális menetét. A mitikus istenek azonban ezt nem tehetik meg, mert ők maguk éppen a természet normális menetével azonosak, az ő hatalmuk épp a természet működésében nyilvánul meg. A természeti rend felfüggesztésére csak az képes, aki kívül és felette áll: aki teremtette. A néma, mozdulatlan oltár, a normalitás: a Baál, míg a mennyből lezúduló tűz, a csoda: a Seregek Istene. A tűz, a víz, a folyó istenei a mitikus istenségek, az Örökkévaló viszont nem a természet, hanem a történelem és a benne megjelenő, Isten által szólított ember – Ábrahám, Izsák és Jákob – Istene, atyáink Istene (Királyok I, 18, 20–39). Aki pedig összekeveri a teremtést a kinyilatkoztatással, a menstruációt a cicit (szemléltő) parancsával, az, akármit is hisz magáról, ezzel a kijelentésével nem az Örökkévaló, hanem a Baál oltárát ugrálja körül.²

Radnóti Zoltán az asszimiláció veszélye kapcsán arról beszél, hogy Moses Mendelssohn lefordítja a Szentírást németre, leszármazottai pedig elhagyják zsidóságukat. És ez – teszi hozzá – történelmi tény. Radnóti példázatának tanúsága körülbelül úgy foglалható össze, hogy eredeti műveletlenségünk elvesztése, azaz a teremtett világra irányuló nyitottság, a Felvilágosodásnak ez a programja menthetetlenül és szükségszerűen vezet el az asszimilációhoz, úgyhogy e szent műveletlenséget úgy kell óvnunk, akárha a szemünk fényéről volna szó. Radnóti nem veszi észre, hogy állítása nem egy történelmi tény, hanem legalább két – nagyon vitatható

– történelmi interpretáció. Az egyik interpretatív lépés az, hogy a két esemény között ok-okozati összefüggést teremt, pusztán abból ugyanis, hogy az egyik esemény, a Biblia-fordítás, időben megelőzte a másikat, az asszimilációt, nem szükségszerűen következik, hogy az egyik a másik oka. A másik, az elsónél még sokkalta kevésbé indokolható értelmező lépése az, hogy ezt a történetet kiterjeszti az egész történelemre, mindenféle lehetséges nyitás szükségszerű következményét kívánja vele modellálni. Pedig „történelmi tény”, hogy Maimonidész ismerte Arisztotelészt és ebből a *Tévelygők útmutatója* keletkezett, nem az asszimiláció; hogy Rási számos világi tudományban volt jártas (közbevetőleg: a lányai tfilint raktak, arról viszont tudomásom szerint nem szól forrás, hogy Izrael tanítója ettől kötelességének tartotta volna, hogy legalább néhanapján menstruáljon vagy hogy kísérletezett volna ilyesmivel, úgyhogy remegve állhat az utókor, Köves ítélszéke előtt) és így tovább. Valamint történelmi tény, hogy később két nagy német zsidó gondolkodó, egyikük (Franz Rosenzweig) túl a zsidóságot választó egzisztenciális döntésen, a kikeresztelkedés elutasításán, másikuk (Martin Buber) cionistaként, mindketjük zsidó vallásfilozófusként, szintén eldönti, hogy lefordítják németre a Szentírást, éppen azért, mert valami mást akarnak mondani vele, mint amit Moses Mendelssohn mondott előttük. Szóval még arra is van példa, hogy valaki, aki lefordítja a Szentírást, nem az asszimiláció szekértolója. És ez még akkor is így van, ha egy valószínűtlen ünnepen, a cinikus történelem perifériáján, a holokauszt, a németül olvasó európai zsidóság majdnem teljes elpusztítása után a már említett Gershom Scholem joggal kérdezi a fordítást rég halott barátja nélkül, egyedül befejező Bubert, hogy kinek is szól majd ez a most befejezett szöveg. *Mert lehetetlen nem észrevenni, hogy a haszkala mennyi hite bizonyult illúzióknak, lehetetlen nem észrevenni mindazt, amit újra kell gondolnunk belőle; nem hagyhatjuk, hogy a halakha minden rendelkezését az ész ítélszéke elé rángassák, hiszen az nem mindig illetékes bírója, de azért nem mesélhetjük el egyetlen gigantikus kisklasként sem a zsidó felvilágosodás*

egész történetét. Roppant feltűnő ugyanis, hogy ezek az érvek mind egy izolacionista érzület megnyilvánulásai, amelyek Radnóti utolsó példájánál a provincializmus karakteres vonásait öltik magukra. Feltűnő továbbá az is, hogy Radnóti nem hivatkozik a világi műveltség, egyáltalán, a világra való kizártság elutasításánál a hagyományos szövegekre, pedig könnyűszerrel található olyat, amely igazolná vagy igazolni tűnne álláspontját.

*Ez a bezárkózás és bizalmatlanság ugyanis nem a hagyomány tiszteletéből fakad, nem valamilyen új jámborság kifejeződése, hiszen gyakran operál, mint látuk, hagyományellenes kijelentésekkel, és ha igazolja a tradíció, akkor sem mindig idézi. A hagyomány ugyanis, ha odafigyelünk rá, valami másról beszél. A világtörténelem első zsidója Ábrahám, akit az Úr közvetlen szólítása tesz zsidóvá. Indulj el, hagyd el apád házát, szól hozzá a parancs, és menj arra a földre, amelyet mutatok neked. Nagy néppé teszek téged, megáldalak, áldás leszel, és általad nyer áldást a föld minden népe. *Azáltal, hogy Ábrahám elindul, hogy eljusson önmagához mint zsidóhoz, Isten szolgálójához, épp általa indul el a népek felé. Szólítottasága és választottsága feladat, az ő dolga az, hogy benne nyerjen áldást az „ember minden családjá”. Az elindulás és kimozdulás parancsa, az, hogy hitünk gyakorlása, a Törvény betartása ne lehessen mechanikussá és visszhangozzék benne a személyes megszólítottaság, Ábrahám megszólítottasága, valamint az, hogy benned áldja magát a föld minden népe: az áldás közvetítőjének szerepe kizárja az elszigeteltségre való törekvést. „Isten számomra sem Törvény-adó. De parancsol. Pusztán a neki való engedelmesség módján múlik, hogy az ember önön tehetetlenségétől (tunyaságnak, mozdíthatatlanságnak is lehetne fordítani – V. Gy.) vezetve a parancsolatokat törvénnyé változtatja, jogi rendszerre paragrafusokkal, annak felismerése nélkül, hogy »Én vagyok az Úr«, »Félelem és reszketés« nélkül, annak tudata nélkül, hogy az ember alá van vetve Isten parancsoló hatalmának.»³ Így érvel Rosenzweig Buber ellen, aki tagadja, hogy a megszólító-kinyilatkoztató Isten törvényadó volna, hiszen a törvény szükségszerűen általános, a szólítás pedig**

szükségképpen személyes. A törvény betartása nem más, mint a tunyaság, mozdulatlanság elleni küzdelem, a halakha embere nem a bezárkózó megmevedés, a bizalmatlanság és a fantáziahiány embere – Rosenzweig szerint.

AUSCHWITZ GYEREKEI, UNOKÁI?

A rabbivita résztvevőinek szavaiban szóló izolatív tendenciát látom összekapcsolódni – paradox módon – a felvilágosodás irracionális és partikularitásellenes tendenciáival Pécsi Katalin riportjában. *Azok a fiatalok, akik a modernitás gyermekei (mint mi, mindannyian), amikor a zsidósághoz kívánnak visszatérni, már nem találnak semmi olyat, amihez visszatérhetnének. A felvilágosodás a zsidót mint embert asszimilálta, a zsidót mint népet eltüntetette.* A vallási hit kényelmetlennek, értelmetlennek, bizonyos értelemben röhejes ócskaságnak tűnik a „visszatérni” szándékozók számára, egyszerre partikulárisnak és irracionálisnak, ezenkívül alapjainak megtanulása meglehetősen nagy munkával jár, e sorok írója például ebben a munkában van nyakig elmerülve. *A nemzeti közösséghez fűződő köteleket, a közös és folyton alakuló nemzeti narratívát, mint részben róla beszélő történetet szintén gyanúval kezeli sok visszatérő, hiszen a családi emlékezetben ezt stigmatizálta a magyar etnicizmus, illetve a náciizmus mint gyilkos, az ő rokonait meggyilkoló eszmerendszer. Egy kedves gimnazista tanítványom egyszer azt nyilatkozta egy felmérésben, hogy a nemzeti identitás káros dolog, mert mindig gyűlölködésbe, gyilkolásba fut ki, ezért fel kéne vele hagyni. A cionizmus így megint nem járható út sokuk számára, már csak azért sem, mert aktivitást igényel, tevékeny részvétet és részvételt, akár egészen egy kialakulófélben lévő itteni egzisztencia feladásáig és egy meglehetősen nehéz és idegennek ható élet vállalásáig, az alijáig menően. E fiatal emberek visszatérését nem kis részben a bizalmatlanság mozgatja, nem véletlen, hogy a zsidó, mint olyan, tovább nem értelmezhető, láthatatlan kategóriaként jelenik meg számukra egy jól kirajzolódó, nem annyira nemzeti, mint etnikai tudatban, végső soron száрма-*

zasközösségként, annál is inkább, mert a származásközösségbe tartozni adott-ság, nem igényel részvételt, sem egy közös történet folytonos újragondolását, ezzel szemben felkínál egy áldozati narratívát, megerősíti az identitást. Ezt a lehetőséget azért nem tiltja le – sejtésem szerint – az aufklárlista felettes én, mert egész egyszerűen „nem látja”. E sorok írója például gimnazista korában anarchiajelekkel, internacionalista és vallásellenes jelszavakkal és Dávidcsillagokkal egyszerre firkálta tele vastagon az iskolapadot. (E sorok írójának egy ismerőse pedig úgy fogalmazott, fontos neki, hogy a gyerekei zsidók legyenek, mármint hogy nem ilyen nagyon, hogy szombattartók legyenek – itt kissé megborzongott – meg ilyesmi, hanem olyan „normális” zsidók.) Ez a még csak nem is mindig tudatosított választás teheti ilyen roppant sikeressé azt a párkereső oldalt, amelyről Pécsi Katalin beszámol írásában. Az írás mellett közölt statisztika szerint az oldalt látogató fiatalok nagy részének ez az oldal az egyetlen kapcsolata saját zsidó identitásával, tehát a zsidóság bevallottan üres kategória számukra, azonban ehhez az üres kategóriához körömszakadtáig ragaszkodnak egy életre szóló, nagy jelentőségű választásukban, a párkeresésben. Nem tudják megmondani, mi is az, amit szeretnének, de azt aztán tűzön-vízen keresztül. Közbevetőleg: a Szombat honlapján az áprilisi szám két cikke produkált rekordolvasottságot, az európai Soá-megemlékezésekről, Európa Soá- és Izrael-képéről szóló írás, és a párkereső szolgáltatást működtető kedves, idős hölgygel, Györgyi asszonnyal készített interjú, s az utóbbit az előbbihez képest is több mint kétszer annyian olvasták. Sejtésem szerint egy teljesen érthető félelmi identitás kialakulásának vagyunk tanúi, amit nem kötelező megerősítenünk, ellenkezőleg, a gyengítésére kéne intézkedéseket létrehoznunk. Felmerült bennem a kérdés a cikk olvastán, hogy szükséges-e a cikkben leírt intézményrendszer működtetése arra, hogy ezeknek a fiatal embereknek a félelmi identitását bővítetten újratermeljük? Nevezhetjük-e ezt az asszimiláció elleni harcnak? *A Szentírás azért tiltja az idegen népekkel kötött házasságot, mert az idegen népek elfordíthatják Izrael*

*szívét Istentől. De ha e szív már régen elfordult a Seregek Istenétől, mitől és minek a számára mentjük meg őt, ha támogatjuk félelmi bázisú párválasztását? A témáról szóló beszéd háttérében mintha az asszimiláció elleni harc soha nem problematizált előfeltevése működne és működtetné a diskurzust, ez alkalmasint olyan irtózatossággal kijelentésekben is megnyilvánul, mint például azok, amelyek a vegyes házasság és a Soá között vonnak párhuzamot. *De miért ne gondolhatnánk egyszer végig, hogy nem lenne-e jobb mindenkinek, ha ezek az emberek, akiknek valójában a zsidóság már nem jelent mást, csak örökölt félelmeiket, megszabadulnának ezektől az örökölt félelmektől. Ha azt vennék feleségül, ahhoz mennének hozzá, akibe beleszeretnek? Ha asszimilálnának, és boldog, felszabadult magyar polgártársaink lennének? Ezzel nem mondana le a közösség megtérésük avagy gyermekeik megtérésének reményéről. Tegyük szívükre a kezünket, mindannyian ismerünk vegyes házasságokból született gyerekeket, akik visszatértek, vissza szándékoznak térni.* A giur, a betérés lehetősége önmagában is jelzi, hogy a zsidóság, teológiai értelemben legalábbis, nem is értelmezhető származásközösségként, hogy vallási perspektívából ez a nép nem úgy nép, mint a többi, „nem számolja magát a népek közé” (Mózes IV, 23, 9), ahogy Bálám mondja, aki, bár átkoznia kellett volna Izraelt, megáldotta Jákob sátrait. Mindezt tehát nem valamiféle „inkább kevés oroszlán, mint sok nyúl” elitista öntudata mondatja velem. *Azok, akikkel beszéltem a cikk elolvasása után, megtörtént esetekre hivatkozva azt mondták, hogy a zsidó származású partner keresése azért ésszerű, mert ő legalább nem zsidózhatja le társát egy veszekedés közben. Ez a mondat végső soron azt tanúsítja, hogy ezek az emberek nem képesek a bizalomra.* Valóban előfordulhat, úgy tűnik, sokszor elő is fordult, hogy valaki lezsidózta házastársát, de számtalan másik esetben nem fordult elő, azt pedig tudjuk, hogy az emberi kapcsolatokban nincsenek garanciák a másik kiszámíthatatlansága, másika-okán. Ez azonban még nem ok arra, hogy ne is kísérletezzünk emberi kapcsolatokkal. Ezért a lehetőségért eleve lemond-*

dani számtalan boldog kapcsolat esélyéről, szintén nagy kockázat felvállalása. Valóban racionális döntés csak azért nem szóba állni valakivel, aki esetleg az Igazi lehetne, mert – származási garanciák hiányában – elképzelhető, hogy egyszer majd lezsidóz? Ezek a félelmek súlyosak, érthetőek, és feltétlenül foglalkozni kell velük, de megkockáztatom, hogy a társkereső weboldal mellett a Kút-alapítvány szolgáltatásait is a kereső fiatalok figyelmébe ajánlhatnánk. A másik javaslata beszélgetőpartnereimnek arra, hogy racionalizálják e fiatalok társkeresését, az volt, hogy létezik egyfajta attitűdbeli hasonlóság a zsidó származásúak között, a társadalmi előítéletektől való fokozottabb mentesség, a többség által deviánsnak ítélt életformák iránti tolerancia vagy érdeklődés, liberalizmus (mint attitűd), erős intellektuális érdeklődés, jellegzetes humor. Ez az attitűdmeghatározás azonban olyan végtelenül tág és képlékeny, hogy túlzott komolyanvétele gyanússá lesz. Azt feltételezném, hogy ezekkel az attitűdökkel más nem rendelkezik, míg egy zsidó szükségképpen igen. Holott ez nem így van, és eleve gyanús az a nyitottság, mert így foglalható össze a legjobban e feltételezett közös attitűdhalmaz, amelyik kizárólag a hasonlóképpen „nyitott” származásúakra kíván nyitott lenni. Azt hiszem, a leginkább talán a „nem zsidóz le” magyarázóelv gyenge változata fogadható el, a családtörténeti hasonlóságok, hasonló traumák, törések és félelmek azok, amik miatt bizonyos értelemben „eleve értik” egymást a zsidó származású fiatalok, még akkor is, ha a különbségek itt is nagyok lehetnek. Kortársaim közül, azt hiszem, a többség valamivel távolabbi, kevésbé közvetlen traumaként éli már meg a Soát, mint én, akit édesanyjával közösen nagymamája, egy tetovált karú auschwitzitű túlélő nevelt fel. Mégsem hiszem, hogy egészséges, ha ez a „közösség” kizáró elvként működik, és anélkül, hogy bármilyen intézménytől elvárnám, hogy beleszóljon bárki személyes (pár)választásaiba, azt gondolom, ezekkel a kérdésekkel szembeülnie kell a magyar zsidó önmegértésnek. Mert már ahhoz is feltétlenül szembe kéne szállnunk az izolacionizmussal, hogy egyáltalán értelmet ad-

junk ittlétünknek. A zsidóságnak mint származásközösségnek a mintegy hallgatólagos definíciója nyilvánvalóan elégtelen, sőt káros, egyáltalán, a hallgatólagos definíciókat, amik evidenciaként kezelnek valamit, ami nem az, fel kell hogy váltsa valami más. A folyamatos, lezárhatatlan (tehát definíciókban nem megadható, azokkal nem elintézhető) önmegértés kezdetei. Amennyiben ugyanis izoláltan zsidó életformát akarunk folytatni, semmi nem szól amellett, hogy ne menjünk ki Izraelbe vagy az Egyesült Államokba, ahol ez sokkal könnyebben megtehető, mint itthon. *Ha itt akarunk maradni, akkor ki kéne találjunk a magyar zsidót,⁴ saját magunkat, annál is inkább, mert érzésem szerint még soha nem voltunk kitalálva.* A zsidóból az emancipáció folyamán magyar lett, Mózes-hitű vagy immár Mózes-hit nélküli magyar. *A Mózes-hitű magyar azonban nem magyar zsidó, mert nemzeti és vallási identitása nincs viszonyban egymással, megszületésének lehetőségfeltétele volt a viszony szükségének és lehetőségének tagadása.* A Mózes-hitű magyar Mózes-hite nem játszhat semmilyen szerepet akkor, amikor a Mózes-hitű magyar a polisz polgára, a magyar politikai közösség részeként nem zsidó, ahogyan a magyar kulturális közösség részeként sem. Csak a zsinagógában zsidó. Tudja, hinni a templomban kell. A magyar zsidó olyasvalaki lehetne, akinek kétféle identitása egymásba hatolhat, valami eddig nem volt hozhat létre. És azt hiszem, ez lenne a következő feladat. *A magyar zsidóság egy része számára a zsidónak mint az emberi szenvedés megtapasztalójának, akit e tapasztalata tesz szolidáris-sá, a zsidónak, mint az egyetemes emberi kiszolgáltatottság metaforájának, mint minden kizárólagosság és megkülönböztetés tagadásának az identitásmodellje kiürült.* Ennek feltöltésére, a zsidó mint az univerzálisban fel nem oldódó sajátosság, különösség identitásmodelljének megteremtésére tett kísérletet, ajánlatot például e folyóirat, a *Szombat*. Ez nem azt jelenti, hogy az egyetemes modellt tagadja, csak éppen keretnek tekinti, és nem magnak.⁵ Viszont most meg kell tenni a következő lépést, második „frontot” kell nyitnunk. Az izolacionizmus ellen. Figyel-

nünk kell arra az egyensúlyra, ami a Lekh lekhá heti szakaszban jelenik meg. Nem feledkezhetünk meg az Úr szaváról, amivel Atyánkat, Ábrahámot szólította. Hogy benned nyer majd áldást a föld minden népe.

Jegyzetek

¹ A nők és a micvák kapcsolatát ortodox perspektívából tárgyaló könyvek (pl. Lisa Aiken: *To be a Jewish woman*) arról beszélnek, hogy a cicit funkciója, hogy emlékeztesse a férfiakat a micvákra, arra, hogy az idő – a judaizmusban – potenciálisan szent, ki kell töltenünk a micvák betartásával, a világra megjavításával, ahogy a lúrianus kabala mondja. A nőket azonban erre, Aiken teóriája szerint, nem a cicit rojtjai, hanem a menstruációs ciklus figyelmezteti. „Egyik okaként annak, hogy a férfiaknak miért szükséges több időhöz kötött micvát betartaniuk, mint a nőknek, azt lehetne megadni, hogy a férfiaknak több külső emlékeztető jelre van szükségük ahhoz, hogy észben tartsák az idő értékességét és külön megerősítést igényelnek ahhoz, hogy spirituális célok szolgálatában használják fel. Bizonyos, az időre utaló külső emlékeztetők fölöslegesek a nők számára, mert nekik vannak belső, biológiai óráik, amik a napok, hónapok, évek szerint járnak.” (Lisa Aiken, *To be a Jewish woman*, 1992, 34. o.) Aiken azt is hozzáteszi, hogy a nők az idő potenciális szentségét a családi tisztasági szabályok betartásával aktualizálják, tehát ő, bármit gondoljunk egyébként teóriájáról, nem keveri össze a Törvényt a Teremtéssel. Köves talán ebből vagy egy ehhez hasonló gondolatmenetből „vezette le” nyomasztó kijelentését. Közbevetőleg Aiken hozzáteszi, hogy a nők számára a tálisz viselése ugyan nem kötelező, de nincs megtiltva.

² Egy ennél is rémületesebb kijelentést, Lócsi Tamásét, miszerint Németországban gyakorlatilag nincsenek zsidók – ez különben nem igaz –, aligha véletlenül, hiszen onnan indult a reformmozgalom, meg kommentálni is nehéz. Például Szabolcsban is sokkal kevesebb ma a zsidó, mint a második világháború előtt, de ezt sem ízléses, sem intelligens nem lenne a chaszidizmus és az asszimiláció közötti szoros összefüggésekkel magyarázni.

³ Ed. by N.n Glatzer, Franz Rosenzweig, *On Jewish Learning*, The University of Wisconsin Press, 2002.

⁴ Félreértés ne essék, ez nem „erkölcsi” vagy állampolgári kötelesség, ittlétünk lehetőségéért nem tartozunk többel, mint bármely másik magyar állampolgár, be kell tartanunk a Magyar Köztársaság törvényeit. Amiről beszélek, csak ittlétünket értelmessé tehető lehetőség.

⁵ Minek és hogyan is tagadná, mikor az Írás sem mond mást: „Ne bántsd és ne nyomd el a jövevényt, mert Ti is jövevények voltatok Egyiptom országában.” (Mózes II, 22, 20)

ARNON GRUNBERG

Hogy áll a háború?

Ciszjordánia

Afegyveres konvoj mozgásba lendült. A sofőr felszólította az utasokat, hogy mindenki üljön le, ha máshol nincs hely, valakinek az ölébe. Csak az ablakok alsó része volt golyóálló üvegből. Az álló utasok életéért nem kezkeskedhettek.

Elöl ültem egy tizenhat év körüli lány mellett, aki útban volt a telepe felé, és mélyen az úti imájába merült. Minden kanyarban egymásnak dőlünk. Sajátos feszültség áradt belőle. Nem azért, mert lőhettek ránk, azt megszokja az ember, hanem mert én ültem mellette. Rossz előjel, a halál angyala – miért is ne? Valaki, aki magára vonta Isten haragját, és akárcsak Jónást, ki kellett vetni a hajóból, hogy a hajó megmenekülhessen.

Dühös voltam. Magamra, hogy mégis eljöttem, és nem maradtam Tel-Avivban Aapnál, aki nem kísérhetett el, mert nem a kiválasztott néphez tartozik. Dühös a saját gyávaságom miatt. A gyávaságom miatt, ami soha senkit nem akar túlságosan kiábrándítani, ami mindig csak egy kis fájdalmat akar okozni, ezért az egyik kezével egy kis savanyúcukrot osztogat, a másikkal édeset, a maradékkal meg szép piros mentődobozokat. És mindezt miért? Hogy megszabaduljon attól a nem túl szentimentális gondolattól, hogy mindenki gyilkos. Hogy ha közted és magam közt kell választanom, márpedig közted és magam közt kell, nem fogok tétovázni.

Az érzelem: csúszó-mászó betegség, szükségtelen fájdalmak okozója, mert nem kegyelemlövés, hanem ezernyi apró tűszúrás. És az igazság az érzelem mögött? A hiúság, hogy a végén végignézhess magadon, és megállapíthasd: „Megtettem, amit tudtam. Sokat nem tehettem, de jó voltam.” Így legalább

együtt tudsz élni magaddal továbbra is. Ki találta ki, hogy az embernek muszáj együtt élnie saját magával?

Szamária dombjai között haladtunk. Kiszáradt, fehér dombok. Balra tőlem a sógorom családja ült. Bemutattak egy idősebb hölgynek. Azt mondta, még a táborból ismeri anyámat. Ha valaki megjárta a tábort, soha többé nem kellett magányosnak lennie. Elvigyorodtam:

– Maga messze a legszebb nő az egész fegyveres konvojban.

Öreg volt és aszott. Rég túl vagyok azon, hogy szégyelljem magam. Tartanak bár opportunistának, én megadom a haldoklóknak, ami jár nekik: a szeretetet. Szadista élvezettel.

Elhaladtunk néhány katona mellett. Kettő homokzsákok mögött feküdt, a harmadik állt. Fiatalok voltak és zavarodottnak tűntek. Mintha elfelejtettek volna szólni nekik, hogy Stanley Kubrick meghalt, most már nyugodtan hazamehetnek. A filmből nem lesz semmi. Úgy láttam, mélységes unalom ül a tekintetükben. A forróság, a homokzsákok, a fehér dombok, amelyeken a halál angyala járja gyönyörű táncát szexi fehérneműben.

Megérkeztünk a telepre. A nővérem és a férje vártak bennünket. A férjén egyszerűen átnéztem.

A nővérem arcon csókolt.

– Jó, hogy mégis eljöttél – mondta. A karjában egy kisbabát tartott. Egy kis dagit. – Emlékszel még, hol lakunk?

– Igen – feleltem.

Utoljára 1998 telén jártam náluk. Úgy láttam, azóta nagyobb lett a telep. És minden ház ugyanolyan volt. Az utcák körkörösén futottak, az utcák után feszült a drótkerítés.

Leültem egy játszótéren lévő padra. Keressenek csak, gondoltam. A telep három nagyon ifjú kis lakója gyanakvó

érdeklődéssel méregetett. Nem lehettem behatoló palesztin. De akkor mégis ki vagyok?

Közvetlenül naplemente előtt találtak rám.

Anyám pánikban volt, azt hitte, kisurrantam a szögesdróton.

Születésnapja volt. De egyáltalán nem érdekelte a születésnapja, úgyhogy a biztonság kedvéért nem hoztam neki ajándékot. Szerintem nem szabad terhelni az embereket olyasmivel, ami nem érdekli őket.

A nővérem lakásában találkoztam az unokaöccsémrel, akinek akkor tartották a bar micvóját. Adtam neki egy borítékot, benne háromszáz dollárral. Végére is ezért jöttem. Valami visszafojtott düh áradt belőle. Mintha nem értené, mit követett el, hogy bezárták ide.

Anyám megszólalt:

– Nyugodtan mondhattuk volna, hogy az az Aap zsidó.

– Igen – feleltem –, mondhattuk volna, mama, de most már késő. Most ott ül a tel-avivi hotelben, és lefogyasztja a hitelkártyámat.

– Jóságos isten!

– Bizony, mama – folytattam –, ráadásul korlátlan a keret a kártyán.

– Szívesen találkoznék azzal az Aappal – jelentette ki anyám. – Mi lenne, ha a nővéred és én elmennénk hozzátok Tel-Avivba vasárnap?

Elsétáltunk a teremhez, ahol a bar micvót tartották. Útközben megint elhaladtunk a szögesdrót mellett. Anyámat kiszabadították a koncentrációs táborból, a nővérem meg alig várta, hogy ő is beköltözhessen egybe. Nem voltam vak a helyzet tragikus iróniája iránt, de több szót nem kívánok vesztegetni rá. Túl kínos nekem. Nem az én dolgom, és nem is akarom, hogy közöm legyen hozzá.

Én vagyok a család túlélője, erről van szó. Talán az egyetlen. Fel vagyok ké-

szülve sok mindenre, ha nem mindenre. Képes vagyok megszervezni az életemet; manipulálok, hazudok, ha kell, lopok is, és természetesen ott van bennem a nem szűnő, mardosó éhség a többiek legyőzésére. Csak a többiekhez tudom viszonyítani magam, miután legyőztem őket, vagy éppen úton vagyok a legyőzésük felé.

A cél szentesíti az eszközt. Mit ér az olyan cél, ami nem szentesíti az eszközt?

A díszterem azokra az épületekre emlékeztetett, amik Dél-Amerikában bukkanak elő hirtelen az őserdő közepén. Ahol megállnak a buszok és a taxik, és gyanús eredetű csirkét szolgálnak fel műanyag tányérokra, miközben az éles neonfény beleég az ember szemébe. Épp, mint itt. A különbség csak annyi, hogy ez nem Dél-Amerika. Hanem az unokaöcsémnek rendezett ünnepség, aki, szegény, minden szónoklat után egyre szomorúbbnak tűnt.

Anyám megállás nélkül megjegyzéseket tett a többi vendégre, pedig sokan a jelenlévők közül érthettek hollandul.

– Nézd azt a nőt – mondta –, olyan alakja van, mint egy banánnak.

Vagy:

– Nézd csak, az már nem is mell, hanem egy hegység.

Hihetetlen volt a benne égő gyűlölet; az a fajta, ami képes életben tartani valakit. Akiben ennyi a gyűlölet, annak soha nem kell attól tartania, hogy depresszióba esik. Örökké lobogó fáklya.

Vacsora után anyámmal visszasétáltunk a szállásunkra. Elhaladtunk a kapu mellett. A posztoló őr úgy támaszkodott a puskájára, mint egy sétatotra.

– Hogy áll a háború? – kérdeztem.

Megvonta a vállát.

– Most inkább dél felé lőnek, Ramallah irányába.

Anyám és én tovább ballagtunk.

A háború a civilizált ember létjogosultsága. Háború nélkül nincs semmi, csak a szeretet szadista üressége.

Ebben az ügyben nincs megoldás, és nem is lesz soha. A megoldás felrobbantáná magát, bele Európa képébe, ami megalapította ezt az államot, hogy megszabaduljon egy Európába tartozó problémától.

– Fel kell hívnom Aapot – mondtam.
– Akkor bújj el a bokrok közé – mondta anyám –, különben meglátnak a vallásos zsidók.

A szent szombaton nem szabad telefonálni.

Elbújtam.

– Hogy vagy? – kérdezte Aap.

– Jól – feleltem –, egy bokorból beszélek, de egyébként minden a legnagyobb rendben. És te?

– Sokat úsztam. Hiányzol.

– Te is nekem. Ettél? Enni is kell.

– Egy rendkívül üres vendéglőben vacsoráztam – válaszolta Aap.

Úgy ittam banális beszélgetésünk szavait, mint valami gyógyszer.

– Oroszlánsörényed van – mondtam.

– Az mi?

– A nőstényoroszlán szőre.

– Visszajössz, ugye?

– Holnap este ott vagyok – feleltem.

– Másnap pedig anyám és nővérem utánam jön Tel-Avivba, hogy megnézzenek maguknak.

Wekerle Szabolcs fordítása

NYILVÁN TARTANAK

**A magyar könnyűzene története –
ahogy a besúgók jelentéseiből kirajzolódik!
Megjelent**

**Szőnyi Tamás monumentális műve
a Kádár-korszak rockpolitikájáról.**

Dossziék, téglák, és megfigyeltek!

Elynomás, árulás és bátorság 800 oldalon!

Magyar Narancs kiadás!

Kapható a nagyobb könyvesboltokban 3900 forintért, vagy megrendelhető a kiadónál 3600 forintért, és a postaköltséget is mi fedezzük! Hívja a 432-0266-os telefonszámot!

„Nincs olyan sok hívő zsidó olvasóm”

Arnon Grunberg holland íróval magyar fordítója, Wekerle Szabolcs beszélget

Arnon Grunberg 1971-ben született Amszterdamban, német származású zsidó szülők gyermekeként. Némi téblábolás és helykeresés, a gimnáziumból való kirúgatása és alkalmi munkák után 23 évesen jelent meg első regénye (*Uborkaszegon*, magyarul kiadta a JAK–Osiris), amellyel példátlan villámkarriert futott be a holland irodalomban, és mindjárt a legnépszerűbb szerzők közé emelkedett. Fantasztikus munkabírási író, egymást sűrűn követő regényei mellett színdarabot, novellát, verset, esszét és számos cikket publikál. Nálunk az *Uborkaszegon* kívül *Fantomfájdalom* című regénye és *Ínyencek* című novelláskötete jelent meg (mindkettő a Gondolatnál), *A zsidó messiás* című regénye idén ősszel lát napvilágot az Ulpius-háznál.

– Legutóbbi könyve, *A zsidó messiás* ősszel jelent meg Hollandiában. Eddig milyenek a kritika és a közönség reakciói?

– Nagyon változó, mint szinte az összes könyvemnél. Néhány kritikus szerint ez az év legjobb könyve, és az eddigi legsikerültebb munkám, mások viszont pocskéknak, infantilisnek és ízléstelennek tartják. Általában minden-

ki megegyezik abban, hogy ez az eddigi legkomorabb regényem, ami igaz is, bár szerintem valamivel könnyedebb a hangvétele, mint az ezt megelőző *Menedékkérő*. Lehet, hogy bizonyos fokig kibékültem a borúlátással.

– Sok más írása is provokáló lehet a zsidó olvasók számára. Nem ismer tabut, talán eddig szokatlan könnyedséggel nyúl bizonyos kényes témákhoz. Ez tudatos?

– Remélem, hogy igen. Csak azokat a tabukat vagyok hajlandó elfogadni, amelyekről azt gondolom, hogy hasznosak. Egy regényben mások a határok, mint a valóságban. Az én regényeim főhősei – de nem is csak az én regényeimé, bárkiéi – nyugodtan lefektethetnek a saját anyjukkal. Én erre nem egyhamar szánám rá magam. Nézzé, a tabuk olyan gondolkodás-

módból indulnak ki, amelyekben már nem kételkedünk. Én viszont szeretném bemutatni, hogy létezhetnek más gondolkodásmódok is, hogy másképpen is lehet látni a világot. Nem a tabuk ledöntésére törekszem, hanem arra, hogy bemutassam, amikor egy bizonyos tabu már nem működik, tehát már elvesztette a funkcióját, és csak szertartásként létezik.

– Lehet, hogy teljesen normális, hogy a fiatalabb generáció másképp lát dolgokat, mint a korábbiak?

– Talán. Egy bizonyos mértékig biztosan. Nagyon bízom benne, hogy a fiatalok nem fogadnak el feltétel nélkül mindent, amiről a szüleik azt állítják, hogy így vagy úgy van. De lehet, hogy hiú reményeket táplálok.

– Mit szoltak a zsidó – elsősorban a hívő zsidó – olvasók *A zsidó messiáshoz*?

– Nincs olyan sok hívő zsidó olvasóm. Bár a hollandiai zsidó újság nagy meglepetésemre pozitívan fogadta a könyvet. Sosem lehet tudni.

– Legutóbbi magyarul megjelent könyve, az *Ínyencek* budapesti bemutatóján az volt az érzésem, hogy zavarja, ha a zsidóságról faggatják. Jól láttam?

– Hogy zavar, az túlzás, egyszerűen néha nem tudom, mit kellene mondanom erről, ennyi az egész. Nem vagyok vallásos, vagyis a kérdés az, számomra mit jelent, hogy zsidó vagyok.

– Édesanyja viszont hívő, és tizenöt éves koráig önt is rendszeresen vitte magával a zsinagógába. Ön azóta ateista lett, miközben a nővére Ciszjordániában lakik, és

hét gyereket szült. Hogy lehet, hogy ennyire eltérő utat jártak be?

– Megpróbálok úgy megválaszolni a kérdést, hogy közben ne kelljen nyitott kapukat berúgnom. Azt hiszem, a nővéremnek biztonságra volt szüksége, és az én „igazságaimat” elfogadhatatlannak tartotta. Tartozni akart valahová. Persze, én is szeretnék tartozni valahová, de olyan feltételekkel, amiket én szabok meg. Ráadásul ő nyilvánvalóan képes hinni, én ellenben nem, vagy legalábbis nagyon nehezen. Nem hiszem, hogy az emberi szenvedésnek értelme van, szerintem a szenvedés értelmetlen. Aki ezzel nem ért egyet, hamar Istennél lyukad ki. Engem inkább a Camus-féle abszurdizmus vonzott. És vonz még ma is. Ráadásul a magányban és az értelmetlenségben valami heroikusát is látok.

– Mindig is furcsán érezte magát a zsinagógában, vagy volt egy pillanat, amikor rájött, hogy ez a dolog nem önnek való?

– Soha nem tudtam igazán beleélni magam a zsinagógában folyó eseményekbe, igaz, a teniszórába sem tudtam beleélni magam. Én már csak ilyen megfigyelő alkat vagyok.

– Gondolja, hogy létezik olyan, hogy „zsidó irodalom”, amelynek saját ismertetőjegyei vannak? Ha igen, kit szeret az ide sorolható írók közül, mely könyvek érintették meg leginkább?

– Vannak írók, akik zsidó témákról írnak, de ha jobban megnézi az ember, kiderül, hogy végső soron ők is csak emberi témákkal foglalkoznak. Megalázás, elnyomás, elszigeteltség, mindez nem specifikusan zsidó téma. Nagyon szeretem Isaak Babelt, de nem azért, mert zsidó. Egy író számára a kívülálló pozíciója a leghasznosabb.

– A könyvei beletartoznak valamilyen zsidónak nevezett irodalomba?

– Hát, ha mások azt mondják... Ami azt illeti, én is úgy gondolom, hogy meg kellene kapnom a Nobel-díjat. De sajnos kénytelen leszek kivárni, míg mások is így gondolják. Az, amit az író a saját műveiről mond, mindig viszonylagos.

– Hollandiában a múlt év végén váratlan dolgok történtek: meggyilkolták Theo van Gogh film-

rendezőt, mire reakcióként kisebb polgárháború tört ki az őslakos hollandok és a muzulmánok között templom- és mecsetgyújtogatásokkal, fenyegetésekkel. Mit gondol, szükségszerű, hogy ez bekövetkezett?

– Nem szükségszerű, de talán elkerülhetetlen. Hollandia nem annyira liberális és toleráns, mint hitte magáról. Ugyanakkor nem szabad eltúlozni a történeteket. Azonnal kitört egyfajta tömeghisztéria, amit nagyon nem szeretek.

– Gondolja, hogy a mindeddig – de legalábbis a jobboldali politikus,

Az izraeli társadalom rothadt, de semmivel sem rothadtabb, mint a magyar vagy a holland. Szerintem egészségtelen az izraeli–palesztin konfliktusra irányuló figyelem.

Pim Fortuyn életét kioltó 2002-es gyilkosságig – oly liberális Hollandiának lehetősége lett volna elkerülni ezt az utat?

– Nehéz kérdés. Mindannak, ami Hollandiában történik, Európához is köze van. Európa nem ismerte fel, mit jelent beengedni egy számottevő muzulmán kisebbséget anélkül, hogy ennek a kisebbségnek valódi perspektívákat kínálna. A fundamentalizmus soha nem csak gazdasági probléma, de csak akkor válhat belőle tömegmozgalom, ha gazdasági tényezők is gerjesztik. Európában kialakult egy új proletariátus, és ez a proletariátus most elkezdte követelni a jogait. A határok lezárása nem jelent megoldást. Európának előbb-utóbb bele kell törődnie, hogy már nem csak keresztény földrész. Ha erre nem hajlandó, elkerülhetetlen a népiirtás, a rettegés, vagy az apartheid.

– Mi a véleménye a terrorizmus problémájáról?

– Indirekt módon megírtam a *Menedékkérőben*. Szinte csak az erőszakot vagyunk hajlandók komolyan venni. Annak pedig, aki azt akarja, hogy komolyan vegyék, gyakran csak az erőszak áll rendelkezésére.

– Melyek a lehetséges megoldások?

– Nemigen van megoldás erre a konfliktusra – lásd feljebb. A kapitalizmus nem kínál megfelelő választ az emberi szenvedésre. Minden vallás magában hordozza a fundamentalizmus magját, tehát a terrorizmust is. Az iszlám terrorizmus kihalhat, de a terrorizmus soha.

– A nyugati kultúrkörben nagyon erős a baloldali Izrael-ellenes kritikája (ez Magyarországon egyébként éppen a jobboldal privilégiuma). Gondolja, hogy a kritikusoknak igazuk van?

– Az izraeli társadalom rothadt, de semmivel sem rothadtabb, mint a magyar vagy a holland. Szerintem egészségtelen az izraeli–palesztin konfliktusra irányuló figyelem. Nem vagyok cionista, de nem vagyok Izrael Állam megszüntetésének híve sem. Úgy hiszem, hogy az egy

népnek egy ország koncepciója régmódi és romantikus. Manapság alig valaki lakik a saját országában, és előbb-utóbb be kell látnunk, hogy ez egyáltalán nem olyan borzasztó.

– Az itt olvasható írásában (Hogy áll a háború?) nagyon ironikusan nyilatkozik Izraelről. Mit gondol a zsidó államról? Ez a megoldás? Vagy hiba volt létrehozni?

– Igen, filozófiai értelemben mindenképpen hiba volt. *Theodor Herzl* a jóval Hitler megjelenése előtt tapasztalható virulens antiszemitizmusra reagált. Izrael állam világra segítségével Európa az egész zsidó problémát exportálta a Közel-Keletre, de meg nem oldotta. Izrael Európa teremtménye, Európa felelőssége, hogy létrejött. Talán jobb lett volna Argentínában megalapítani a zsidó államot, de hát visszamenőleg már nem lehet megfordítani a történelmet.

Áldozat és engesztelés

Tudatosan vagy sem, ez a kiállítás része annak a nagy nemzetközi tudományos és művészi munkának, amely célul tűzte ki, hogy az elveszett, mára már alig értett és emiatt halálra ítélt szimbólumokat visszaemlje az életbe.*

Miről van szó?

A szimbólum egy signum significatum, egy signum representativum, vagyis olyan jel, amely jelöl vagy képvisel valamit, ami túlmutat önmaga látványán, azaz lényege, jelentése nem azonos a látott dologgal. Jelöl, képvisel valami meghatározott másságot, ezért csak akkor hat, csak akkor él, ha megértik ezt a jelentését. Egyetlen példa megvilágítja a kérdést: egy olajágat tartó galamb, amely a vízözön idején Noé számára az Örökkévaló megbékélését jelentette az emberiséggel és máig a béke jele maradt, csak akkor közvetíti ezt a jelentését, ha megértjük üzenetét. Különben nem több, mint amit látunk: egy természeti kép.

A szimbólumnak ebből a sajátosságából következik, hogy csak kommunikációban létezik. Ha nem értjük a jelentését, ha nincs felfogó közeg, akkor elvész, minden értékével együtt. Szomorúan kellett tapasztalni, hogy a modern ember számára mindinkább értelmezhetetlenné váltak a jelképek. A ma embere képtelen a szimbólumokkal való kommunikációra. Sem a család, sem a társadalom nem segít generációról generációra örökíteni ezeket.

Márpedig szimbólumok nélkül elvesztjük a belső világunk felé vezető utat. Úgy szoktam mondani, hogy elvesztjük a mindannyiunkban meglévő szakralitás felé vezető utat. Azt a legszentebbet nem találjuk meg magunkban, amit a Biblia gyönyörűen fogalmaz meg a teremtésről szólva: Isten saját képére és hasonlatosságára teremtette az embert. Ez a mindannyiunkban közös és nagyszerű elsovrad, ismeretlen, hatástalan marad bennünk, ha a szimbólumok nem segítenek misztériumához eljutni.

Nagy szakirodalom foglalkozik már a szimbólumok világot mentő fon-

tosságával, mert meg kellett tapasztalni, hogy nélkülük lelki-szellemi, tehát intellektuális elcsenevészesedés fenyeget mindenkit. A 20. század rettenetes botrányai után ezt senki nem veheti félvállról. Mert a meg nem értett szimbólumok üres idollokká válnak, amit egy gonosz hatalom saját romboló eszméivel tölthet fel, és pusztító eszközzé tehet. A szvasztikát csak meg kellett fordítani, és az indiai, kínai, japán, indián napjelből, a tibeti Buddha szent jeléből, a segítő, irányító jelből a történelem mindmáig leggyilkosabb jelképe lett, a náci horogkereszt.

A szimbólumokat menteni saját érdekünk. Azt szoktam kérni mindenkitől, hogy fogadjon örökbe egy jelképet vagy egy jelentést, és a jelképhez fogalmazzon egy korszerű jelentést, vagy a jelentéshez alakítson ki egy korszerű jelképet.

Ez a kiállítás erről szól: az örökbefogadásról, a kommunikációról, a jelkép korszerűsítéséről. Ez napjainkban, mint mondtam, világmozgalom: művészek és tudósok elhatározott törekvése. És ebbe a mozgalomba simul be-

Szűcs Attila: Félkörben álló rendőrök
(olaj, vászon, 140x240cm)

Fehér László: Mezüze szögelő
(olaj, vászon, 220x160cm)

le az itt kiállítók munkássága.

Áldozat és engesztelés.

Amikor néhány éve összeállítottam a bibliai jelképeket, az áldozatot jelentő legszentebb szimbólumok között ott van a bárány, a bor, a búza, a galamb, a kehely, a kenyér és az oltár. Csupa ősi, nagyszerű jelkép.

Közülük hadd emlékezzek meg az oltárról, mert ez az áldozat helye. Első említése Noéhoz kapcsolódik, aki kiszállva a bárkából, oltárt épített, hogy ezen minden tiszta állatból és tiszta madárból égő áldozatot mutasson be az Úrnak, hálát adva és köszönetet mondva kegyelméért. Az áldozattal magával már korábban találkozunk, amikor a Biblia megemlíti, hogy Káin a föld terméséből, Ábel pedig nyája zsenge bárányaiból mutatott be áldozatot Istennek.

Az Úrnak bemutatott áldozat szent helye maradt az oltár. Jelképe lett az Istennel kötött szövetségnek, mert amikor a Mindenható így szólt Ábrahámhoz: „ezt a földet utódaidnak adom”, akkor ő oltárt épített az Úrnak, áldozata helyeként.

Az áldozat nemes eszköze lett a bárány, amelyet mindennap égő áldozatul mutattak be a bizonyosság sátrának bejáratánál. Ez az áldozati bárány megváltja az embert. Így váltotta meg Izrael fi-

ait az Egyiptomban töltött utolsó éjszakán, mert vére távol tartotta az öldöklő angyalt a választott nép házából. És emlékezzünk a búzára is, amelynek legfinomabbjából készült a kovásztalan kenyér, amit kosárba tettek és elvittek az Úr elé áldozati ételként.

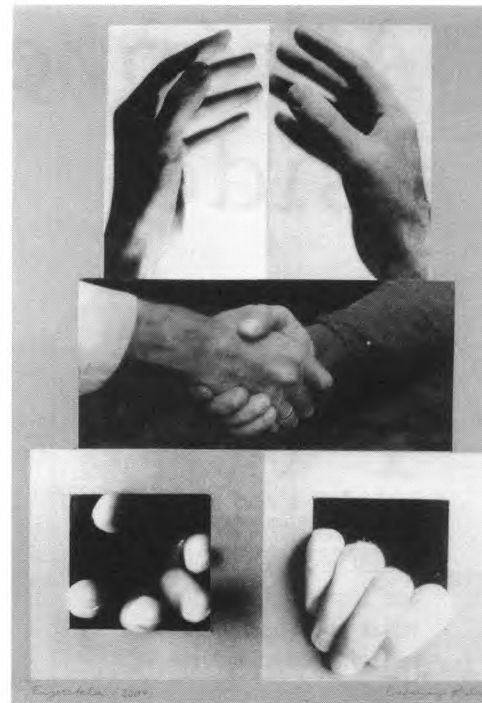
Sorolhatom a jelképeket, a lényege mindegyiknek, hogy az áldozat, amelyet ezek szimbolizálnak, Isten felé megnyilvánuló tisztelet, és egyben könyörgés azért, hogy segítséget nyújtson.

Ugyancsak gazdag jelképanyag hordozza a kiengesztelődést, amely a békét és a barátságot fejezi ki. Ilyen az olaj vagy a tömjén, ilyen az olajág és a galamb. Az olajágot tartó galambhoz kapcsolódnak a vigasztaló, fenséges szavak: „Mostantól fogva, amíg a föld áll, nem szűnik meg a vetés és az aratás, a hideg és a meleg, a nyár és a tél, a nappal és az éjszaka.” És Isten e szavak után áldotta meg Noét, fiaival együtt. Tudom, hogy az az áldás, amely az Úr kiengesztelődésének volt bizonyítéka, az egész történelmet érintette.

Áldozat és kiengesztelődés: jelentésük összeköti az eget és a földet!

Gyönyörű szimbóluma ennek a tömjén, amely Izrael népének a Mindenható felé fordulását jelentette: Isten imádságát, akit egyedül illet a szent illat, hozzá száll, és ő engesztelésként fogadja minden

Bukta Imre: Orvvadász
„galambokat etető”
(vegyes technika, 100x125 cm)

Baranyai András: Engesztelés
(grafika, 42x30 cm)

rosszért. Emlékezzünk, amikor Áron megfüstölte és feloldozta a népet, s amikor a tömjén illata felszállt, az embereket fenyegető pusztító vész megszűnt. És vajon tudjuk-e, hogy a sófárnak is engesztelő ereje volt. A szent hegyet kéz nem érinthette, csak akkor mehettek fel rá, ha a kosszarvakat hosszan megfűjták. Isten parancsa volt, hogy harsonaszó nyissa meg a jubileum évében az engesztelés napját.

Milyen fenséges értelme a kiengesztelődésnek, hogy szinonimája a megbékélésnek, az egyetértésnek, a barátságoknak. Ezáltal válik az emberiség egyik legnemesebb fogalmává az engesztelés, amelyet áldozat táplál.

Nincs sok fontosabb érdekünk, mint ezek életre keltése, általában a szimbólumok életre keltése. Ezt teszik a művészek, és ez őrzi meg a művészetet évezredekre.

A legnemesebb gesztus: a szimbólumokkal kommunikáló ember.

Dávid Katalin

* Az *Áldozat és engesztelés* című kiállítás megnyitóbeszéde. Elhangzott a Zsidó Múzeumban, február 17-én. A kiállítást a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület Nógrádi Péter vezette Festészetet Kedvelők Köre kezdeményezte és szervezte.

A képzelgő zsidó

Néhány évvel ezelőtt a JAK szerkesztői kitűnő érzékkel Németh Gábort kérték fel, írjon előszót Ian McEwan elbeszéléseihez. Nem véletlenül, hiszen műveiket ugyanaz a minden mondatban ott lappangó érzékiség jellemzi, hőseik ugyanabban a *kietlen szabadságban* lebegnek, és nagy a hasonlóság abban is, ahogy írásaikban – jóllehet szándékosan – állandóan a felszíneség és valódi mélység közti vékony mezsgyén egyensúlyoznak. Csakhogy Németh sokkal bonyolultabb viszonyban áll a nyelvvel. A magyar irodalomtörténetben nyilvánvalóan létezik egy poszt-Esterházy korszak, aminek jelenlegi végpontját – nem annyira a kronológia, hanem ahogy a fülszövegben áll, rendkívüli nyelvi pontossága és kierieltsége miatt – Németh regénye jelzi. Nem előzmények nélkül ugyan, de az Esterházy-életmű mutatott rá arra – amit a nyelvkritika, a modern pszichológia, de főleg Klemperer és a totalitarizmusok természetével foglalkozó többi filológus munkája nyomán biztosan állíthatunk –, hogy a nyelv képes megdolgozni az embert, aki legalább annyira ura, mint teremtménye a szavaknak. *A világot az írással mint tettel megérteni*, részben a nyelv cselekvése – ez az emlékezet és képzelet, szerző és elbeszélő, nyelv és valóság egymást formáló erőiről való különös tudás munkálhat a *Zsidó vagy?* alkotójában is.

A provokatív cím, megtévesztő módon, mérhetetlen érzékenységet leplez, és inkább azt a nyers, gyermeki spontaneitást tükrözi, ami az egész mű nyelvezetét meghatározza. Két dolgot is felvet ez a kérdő mondat: egyrészt, hogy kire vonatkozik, a szerzőre vagy az olvasóra? – ám az első szám második személyre való gyakori átváltással nem az olvasót szólít-

Németh Gábor:
Zsidó vagy?
Kalligram, 2004
182 oldal, 1990 Ft

ja meg, csupán hangsúlyozza azt a három lépés távolságot, amit magával szemben is próbál megteremteni. Erre a kérdésre tehát többé-kevésbé egyértelmű választ találunk, az elbeszélő – nevezzük Németh Gábornak – önmagát faggatja, saját idegenségérzetének gyökereit kutatja, és igyekszik egyetlen szóba sűríteni ennek a magányosságnak, ön- és világidegenségnek a mibenlétét. *Mindent előről kell kezdenem* – szól a könyv első mondata, és Peter Sloterdijk *Világra jönni – szót kapni* című munkájából tudjuk, mennyire ősi vágya az embernek, hogy kikerülve az ok-okozatiság végtelen regresszusát, megismerje a kezdet kezdetét, az önmagáért való gondolatot. Németh regényét olvasva – *legelőször mindig magadat árulod el* – kiváltképp találónak tetszik Sloterdijk, aki ezt a kutatást a művész kiszolgáltatottság utáni vágyakozásával hozza összefüggésbe. Az Egy, vagyis a tökéletesség mindent megelőző állapota nem más, mint a gyerekkor; a felnőtté válás, a nyelv elsajátítása pedig a felejtés, ennek lassú felbomlása. A nyelv előtti szakasz felidézéséhez természetesen mind a beszéd, mind az emlékezet elégtelen eszköznek bizonyul, de az írás aktuálisan legalább felfedi sajátos, önteremtő természetüket. Nem egyszerű memoárról van szó, hanem hogy magyarázatot leljen másságára, megmagyarázhatatlan eredetű melankóliájára és ok nélküli lelki furdalására. Helyzete meghatározására a zsidó szó tűnik a legalkalmasabbnak,

mert ezt a szót – egy véletlenül megtekintett, a koncentrációs táborokról szóló dokumentumfilm hatására – a bűnösséggel, az értelmetlen, elrendelt bűnhődéssel kapcsolja össze: *zsidónak tartják, mint a csirkét levágásra*. A múlt átmitizálása, regényesítése közben kétségek ébrednek az elbeszélőben, hogy az egymást szülő emlékek közül melyik a valós, a kiegészített, a másoktól hallott vagy a teljesen fiktív. A szelektív emlékezet ugyanis, csak a szorongással, titkokkal, elhallgatásokkal teli, *zsidós* élményeket őrzi, a kellemeseket viszont kirotálja; így végül bizonytalanná válik, igaz-e a sejtélem, hogy a zsidóságot – *a robbanni készülő zsidó pokolgépet* – valaki tényleg behozta-e a családba, avagy azokról a képzelgésekről ad-e számot, melyekbe minduntalan befészkel magát a zsidó szó és a hozzátapadó nyelvi, érzelmi asszociációk. Szinte minden, amivel a *zsidó* jelzőként, elő- vagy utótagként érintkezik, hihetetlen metamorfózison megy keresztül. Mindent felzaklat; a szavakat és dolgokat nyugtalanítóvá, ekképp gyakran vonzóvá, még gyakrabban rémisztővé varázsolja. Ilyen a *tábor*, amiről a gyermeküdtetés helyett mindig a bulldózerrel gödörbe tolt hullahegyek jutnak eszébe, így a *táborlakó*, *táborvilág* szavak is már-már az emberi lét metaforájává nőnek *emlékezetében*. A szenvedés egyik forrása éppen az értelmezés e sokfélesége, ami helyett, hogy játékoságra csábítana, csak a kommunikáció korlátait, a közlés lehetetlenségét jelzi.

A zsidó jelentéséhez semmilyen hagyományos szociológiai meghatározással nem jutunk közelebb, de még a könyvben felbukkanó bolygó hollandi, a zsidó mint örök idegen szimbóluma sem fedi egészen. Végeredményben a zsidó, ami bármivel behelyettesíthető, egy másfajta élet reményét, a másnak mutatkozás sóvárgását jelöli: *Mindenütt jó, de legjobb máshol. Máshová mész és megörülsz, szégyenteljesen és aránytalanul, ha valahol másnak néznek. Nézzenek angolnak vagy spanyolnak. Legyek spanyol*. Ugyanakkor zsidónak lenni annyi, mint gyereknek maradni. A *Zsidó vagy?* fejlődésregény, a felnőtt világba való betagozódásról szól, ami alattomos módon kötelességgé alakítva töri le a lázadást, és a *puszta létedet változtatja vereséggé* (vö. *Minden tábor. Mindig táborban vagy.*). Nehéz volna megmondani, miféle könyv ez, mert az

elbeszélőre, műfajra, cselekményre irányuló kérdések irrelevánsak. Álmodok, családi történetek, utazások, szerelmek, hangulatok emlékeinek, egyszóval a lélek lenyomatainak finom egymásra rétegzettség, amiben – lehet, a mottó sugallatára – mintha kissé erősebben rajzolódna ki az apa figurája. A *nyitva felejtett érzékszerveken* át beáramló külvilág megtapasztalásának krónikája, ahogy *elkezdik beléd tölteni a kintet* – ezért esne a választásom a szoros értelemben vett érzékiségre, ha egyetlen szóval kellene jellemeznem ezt a művet. Vagy a szomorúságra, pontosabban – Bergyajev óvatos különbségtelével élve – a bánatra.

Németh feltétel nélkül fogadja el a közölhetőség határait, tisztában van vele, hogy mint minden érzést, még a másik fájdalmát is csak saját élményeinkről őrzött emlékeink alapján rekonstruáljuk. A fájdalom és a fájdalom emléke persze nem ugyanaz, de azt is tudja, hogy az írásnál alkalmasabb közvetítőeszköz nincs. Nem vagyunk képesek *kimászni magunkból*. Ezen evidenciák hiánya miatt képtelen értelmezni a többes számot, és dönt a szemlélődés, a *lebegés* mellett – e szó gyakori felbukkanása óhatatlanul felidéz bennem Didier Martin *A lebegő fiú* című regényének felnőtt képtelen főszereplőjét –, ezért viszonyul olyan ironikusan a romantikus életérzés amúgy kikapkodott toposzaihoz, mint elvágyódás, melankolikus alkat, idegenség. Az ironiát, ami egymás mellé rendel mondókákat és bibliai, filozófiai „vendégmondásokat”, nem csak a gyermek organikus gondolatvilágába való behelyezkedés igazolja Németh és a vele leginkább rokonítható Garaczi esetében, ösztönös írásművészetnek érezzük, ám az olykor túlzott szarkazmus még a *Zsidó vagy?* egyes részleteit is kikezdi, kimódolt publicisztikához hasonlítva azokat. Szögezzük le, ez a mű nemcsak Németh életművében, de az elmúlt évtized prózatermését tekintve is kiemelkedő alkotás, nem lepne meg, ha komoly irodalomelméleti tanulmányok foglalkoznának vele a közeljövőben. Van azonban egy nagyobb kockázata eme objektivitást elvető szemléletnek, nevezetesen, hogy a művészet önszántából mond le arról a vele szemben támasztott – talán régimódi – elvárásról, miszerint a teljességre kell törekednie, s helyette megelégszik a teljesség látszatával.

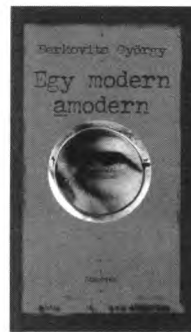
Csáki Márton

Mértékkal lázadó

Berkovits György azt állítja, nem bírja elviselni Sartre-t, ám az egzisztencializmus pápájának egy állításával, miszerint értelmiségi az, aki állandóan túllépi saját kompetenciáját, bizonyon egyetértene. Ilyen „határsértésekről” tanúskodik eddigi tizenegy kötetének műfaji, tematikai tarkasága is, hiszen írt már szociográfiát, drámát, regényt és néhány kitűnő esszét, ami – Gyergyai Albert óta tudjuk – ritka madár. Esszéi közül tízet tartalmaz az *Egy modern amodern* című legújabb könyve, ami sokat elárul gondolkodói alapállásáról. A jó esszéisták – így Berkovits is – rendelkeznek valami különös képességgel, amivel paradigmává tudják növelni a személyest, és úgy csapongnak, hogy közben percig sem veszítik szem elől céljukat. Ennek egyik előfeltétele az a fesztelenség, ahogy a legkülönfélébb élmények, könyvek, jelenségek hatására is képes engedni az írás, az önmagáról való írás csábításának.

Berkovitsot mint szociológust, generációjának humánértelmiségéhez hasonlóan, a társadalomkritikai attitűd jellemzi. Ami meglepő, az inkább az, hogy bírálatait nem a gőg vagy a düh diktálja; észrevételeit sosem fél magára vonatkoztatni. *Városom a zajszeny kultúrájában* című értekezésében már-már egy abszurd dráma főhőseként lép elénk: a társasházban tapasztalható elviselhetetlen zörejek miatt, munka- és lassanként életképtelenné válva fenyegetni kezdi, majd feljelenti lakótársait. Ellenőrt hív, de mivel a látogatás alatt *éppen akkor* semmiféle zaj nem hallható, kénytelen kiosonni a konyhába és seprűnyéllel ütögetni a padlót, hogy higgyenek neki.

A radikálisan megváltozott életkörülmények mellett persze leginkább az értelmiségi léthelyzet kiszolgáltatottsága, az értékvesztés, a szellemi erőfeszítések hiábavaló-

Berkovits György:
Egy modern amodern.
Budapest,
Jószöveg Műhely
Kiadó, 2003;
384 oldal, 1990 Ft

sága izgatja. Megszólítás nélkül írni, megnyilatkozni egyre nagyobb bátorságot jelent, de a fölöslegesség tudata mégsem csap át felszínességbe, hanem egyfajta derűt, könnyed, szinte „társalgási” írásmódot eredményez. A rakodómunkástól (*A rakodó és Joyce*), a magánéletünkben vájkáló, a szerzőt a „liberál-kozmpolita” szerepbe belekényszerítő tanártól (*Hogyan lesz az ember azzá, ami nem az?*) és a jogtípró rendőröktől (*Kényszerzubbonyos Thomas Bernhardtiana*) elszenvedett testi-lelki meghurcoltatások leírásai inkább jól sikerült, elgondolkodtató publicisztikák. Feledhetők, de ma még igazak, mert az igazi elmentét Berkovits számára nem a hétköznapi és a gondolkodó élet, hanem a hétköznapi és az állampolgári lét között feszül, ami nem is csoda egy olyan országban, ahol az állampolgár rabszolgát, majd évtizedekig a Trabant és üdülő fejében kushadó állami polgárt jelentett. Ahhoz, hogy ez a mentalitás még a rendszerváltás után is virulens tudott maradni, hozzátartozik az ellene berzenkedők jogtudatos magatartásának hiánya. E történetekből árad a pregnáns „kincstári ájer”, ahogy Stefan Zweig nevezte a Monarchia levegőjét, csak ez már egy másik, kegyetlen birodalom börtön- és hullaszaga. Mire idáig érünk a könyvben, érthetővé válik, hogy szerzőnk miért ódzkodik annyira a Sartre-féle „elkötelezett” gondolkodástól, amit egykor oly könnyen elsajátított a nyugati baloldal, legitimálva így egy gyilkos rendszert, és ami Keleten leggyakrabban csak árulás vagy kényszer eredménye volt. Helyette ellenlábasának,

Camus-nek híres, elévülhetetlen, mert becsületlen lázadáselméletét citálja, ami két szóra, a *lázadásra* és a *mértékre* helyezi a hangsúlyt. A politikai közéletet elemző legkésőbbi írásaiban az öntudatos visszavágás filozófiája helyett azonban már Berkovits is csak a nevetést tudja ajánlani. Míg az 1992-ben íródott *Hol az igazság és a katarzis mostanában?* még a kommunizmus bűneinek kibeszélésére, a „nagy szembenézésre” buzdít, addig az egy évtizeddel későbbi *Röpirat a megtévesztés tragikomédiájáról* a mindenkori hatalom kiröhögésének réges-régi taktikáját idézi. A végső cinizmus talán azért nem képes mindezek ellenére sem megfertőzni, mert a betiltott Mozgó Világ alapítójaként, majd a Bibó-émlékkönyv szerzőjeként részese volt annak a demokratikus ellenzéknek, amelynek Tamás Gáspár Miklós szerint egyik jellemzője pontosan az volt, hogy a rezignált, kiábrándult többséggel ellentétben a politikát nem tartotta eredendően bűnös, erkölcsstelen dolognak. (Egyébként Kornis Mihály is figyelmeztet Benda *Az írástudók árulása* című művének állandó félreértelmezésére. Egyáltalán nem arról van szó ugyanis, hogy az értelmiségi ne politizáljon; a hallgatás olykor sokkalta aljasabb.)

Amennyiben Berkovits valamiből kiábrándult, akkor az a posztmodern relativista, *anything goes* filozófiája, ami lehetlenné teszi a kritikát, a leleplezést és a megdöbbenést, vagyis a „klasszikus” modernség alapvető funkcióit. Mindezt Bruno Latour *Sosem voltunk modernek* című művének szentelt, értő tanulmányában fejt ki, aminek fényében egyenesen

ironikusnak hat a könyv tipográfiája. Noha Berkovits jelzi, hogy nem igazolni, csupán bemutatni kívánja a könyv gondolatmenetét, saját meglátásainak és Latour terminológiájának összeforrottsága nem hagy kétséget helyeslése felől. A fogalomkészlet hasonló elsajátítása tapasztalható a *Budapest és a zsidó arcban* is, amelyben szintén egy könyvet lapozgatva vetődik fel benne az a modern kérdés, hogy ő maga mitől zsidó, illetve mások honnan tudják róla. A válasz – egy olyan asszimiláns számára, aki másságát immár nem akarja levetkőzni és zsidóságát csak arról való tudása jelenti – egyfelől nagyon is nehéz: csak tagadások tükröződéseiben pillanthatja meg magát. Másfelől túlságosan kézenfekvő: tökéletes áldozat. Berkovits válasza: az a sajátos aura teszi zsidóvá, ami a város egykor zsidók által lakott negyedeinek hangulatához hasonlatos. Elpusztult, és mégis érzékeli. Zsidósága: khóra, azaz *van, de nem létezik, létezik, de nincs*. Írása szavaiban, önmagukba visszaforduló tautologikus mondataiban Derrida szelleme – avagy kísértete – van jelen. Másik zsidó tárgyú esszéje kíséret két sors, az apa és a nem zsidó após életútjának bemutatására *Két magyar történelem* címmel – igaz, nem gondolja, hogy véglegesen szétvált volna a kettő. A kötetnyitó és legértékesebb írásban az említett szembeállítás arányai szerencsére eltolódtak, miáltal egy keserves, érzékeny vallo-más kerekedett belőle az apáról, a zsidó apáról, akinek az anyával szemben hagyományosan sokkal kisebb szerep jut a zsidó irodalomban. Zsamoki tökéletessé-

gével, felelősségtudatával – tizenévesen már eltartja családját – elvárásaival elérhetetlen példakép, ugyanakkor a fiú jövőjének fenyegető előképe is. Később, részben a tipikus apa-fiú viszony, részben a tragikus családi emlékezet tüneteként egyre inkább eltávolodik egymástól az ellenzéki-váló fiú és a felszabadulása óta a hamis biztonság tudatáért hálás, de továbbra is polgári létre vágyó apa.

Csak sajnálni tudom, hogy *A terrorista, a lázadó és a felhőkarcolót* nem olvashattam korábban. Számos állításával lehet ugyan vitatkozni, mégis azt hiszem, ez volt a leghiggadtabb elemzés, ami a WTC elleni terrortámadásra – amit nem módszerét, hanem mértéktelenségét tekintve tart újszerűnek – reflektált, mert nem áll be sem a minden elnyomottal, lázadóval, terroristával szolidaritást vállaló liberálisok, sem a nyugati kultúra feltétlen elsőbbségét hirdető kórusába. Nem gyárt apokaliptikus jóvendöléseket, nem szajkózza Huntington civilizációk közti háborújának elméletét; egyszerűen csak figyelmeztet arra a körforgásra, amiben minden áldozat bűnössé vedlik, és számot vet azzal a rém egyszerű ténnyel, hogy *aki az egyik létező értékrendszerben él, az egy másik értékrendszer által veszélyeztetve lehet*. Az elköptatott igazság és gonoszság szavakat, hogy megőrizhesse őket nagybetűsnek, mindig némi távolságtartással használja. A tisztánlátás bűnhődés is egyben, viszont a sokféle igazság létezésének belátása még senkit sem jogosít fel arra, hogy ne keresse és nyilvánítsa ki a magáét.

Csáki Márton

Summary

The world has recently celebrated the end of World War 2 and the fall of Fascism. In his essay, “Falling stars”, **Attila Novák** writes about the victims of Communist dictatorships and the responsibility of the Soviet Union. “The main problem is that the joy of May 9 is clouded by what happened later. The post-Soviet leadership is unwilling to assume any responsibility for subsequent events, and there is not one word about the financial and moral recompensation of the victims. Still, what can we expect from a country, which has failed to account for its actions to its own citizens, let alone others – the only joy of the Gulag survivors is that they have lived to see the fall of the Socialist dictatorship.”

This month’s issue includes the full text of Prime Minister **Ferenc Gyurcsány**’s speech in Auschwitz on May 5, on the occasion of the March of the Living. “Anyone denying Auschwitz does not simply deny Holocaust, but denies also the future. Let us protect this future, protect our children and protect our humanity. Standing before you is a penitent and grieving compatriot of yours, a Hungarian survivor, a European survivor, who bows his head before Hungarians, Europeans, Hungarian and European Jews. And before the memory of your and our own beloved...”

László Seres has contributed an article on the Armenian geno-

cide. “One and a half million people – this is the figure known to us today. Armenian men, women and children, who were consciously, systematically massacred as part of a gigantic pogrom between 1915 and 1918, or rather 1922, on the orders of the Turkish government or at least with its unequivocal approval with the purpose of ethnic cleansing.

György Vári describes the grave crisis of Hungarian Jewry. The young talented literary historian believes that the search for a Jewish partner is absurd if motivated by fear of anti-Semitism. He also criticises certain representatives of various Jewish religious movements who participated in the debate held in spring, 2005.

Also included in this month’s issue is a conversation with **Arnon Grünberg**. “I have always been attracted to Camus’ absurdism. And I am still attracted. I see something heroic in loneliness and senselessness,” says the acclaimed Dutch writer. The interview is followed by his description of a visit to Cisjordan.

Tamás Halász provides an account of his visit to Tunis. “Traces of the dwindling community can perhaps only be easily found in Djerba. Still, there is always the excitement of the search for small signs, with which the one-time greatness of Tunisian Jewry can be visualised. The single genuine relic is the great synagogue in the capital, which can be easily found once you get hold of a map.”